ment. Hulle moet nie wag dat andere kandidate stel, en dan mar net vra, ver watter een van die kan ons nou beste stem nie. Né, hulle moet self hulle kandidate stel in elke kiesafdeling. En daarby moet nie gevraag worde wie die meeste *geld*, of selfs nie wie die meeste *invloed* het nie, né, vooran moet staan ons *beginsel;* 'n kandidaat wat nie volkome ons beginsels deel nie moet gen enkele stem kry van enige lid van ons Bond nie. Met *halwe* manne kan ons nie tevrede wees nie, daardeur is ons al te veel misleid. Gen skikkings met andere partye; gen halve maatreels nie. Nè, elke kandidaat moet vooraf ondervraag worde en moet sig verbinde om sig te hou an die beginsel van ons Bond. Kan ons geleerde en bekwame manne kry van die beginsels, goed en wel, dan geef ons hulle die voorkeur. Mar liewers eenvoudige onbekwame manne met goeie beginsels as bekwame met slegte beginsels. Enkele bekwame woordvoerders sal ons wel kry; lat sommige distrikte dus veilig manne stuur wat mar reg stem, al kan hulle nie baing praat nie." (*P.* 28 Nov. '78).

Aan die end van die stukke word 'n beroep op die volk gedaan :

"Wel, soos ons die saak voorgeleg het, is dit beste dat *die volk* begin. Enige buurt of wyk kan 'n begin maak. Waar twe of dri same die saak goedkeur kan hulle 'n kleine vergadering bele, lees die Regels voor. Maak 'n besluit waarin hulle dit goedkeur. Kies 'n plaselike Komité om eie reels te maak en begin te werk. En lat die dan verder in die distrik werk. Deel dit dan an die *Patriot* mé, en andere sal oek wel volge...

"Dit sal egter die saak groteliks bevorder as reeds bestaande inrigtings die saak same wil anvat. En hier eindig ons waar ons moet begin het met die saak, namelik met 'n beroep op die Genootskap van Regte Afrikaners, op die Hoofbestuur van die S. A. Boerebeskermingsvereniging, op die Albertse Boerevereniging, en veral op die Transvaalse Volkskomité.... Dit is goed dat bestaande Vereniginge die voortou vat en ons is daar seker van dat uit verskillende kante 'n stem van goedkeuring van die volk sal opgaan." (*P.* 12 Des. '79).

DIE ALBERTSE B. B. VERENIGING.

Dis nou die tijd om iets mee te deel omtrent die Albertse Boere Beskermings- Vereniging, reeds vroeër deur die "Patriot" genoem die "wakkerste en vurigste" van die drie Koloniale Verenigings (24 Okt., '79). Mnr. D. P. v.d. Heever kan die vader van die Vereniging genoem word. Hij was gewoonlik bekend onder die naam van „Oom Daantjie" en was daar trots op. Die Albertse Vereniging het in werkelikheid veel nader aan die Bond gestaan als die van die Weste; en was op die punt van organisasie meer op die Bonds- lees geskoei. Mnr. A. S. du Plessis geef in "de Tolk" 'n uitvoerige beskrijwing van die ontstaan

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

daarvan. Aan die no. van 1 Sept., 1882 word die volgende ontleen :

"Omtrent 3 of 4 jare gelede het daar in Wyk No. 4 van di distrik Albert enige vrinde meermale bymekaar gekom om oer di kritieke toestand van di land te spreek, hoe dit bes te verhelp is, ens. By sekere geleentheid werd di wenselikheid besproke, om oek in ons distrik 'n staatkundige vereniging op te rig, in navolging van di toen pas ontstane B. B. Vereniging en di Ge nootskap van regte Afrikaners. Ter selfder tyd kom dit my ter ore, dat in di wyke Ventersstad en Suurberg 'n vereniging begonne is, onder die naam van "Albertsche B. B. Vereniging.' Hierop ontvang ek 'n kennisgeving van myn Veldkornet, dat ek en die Ed, heer J. Joubert (nou Parlementslid) en meneer J. Henning gekose was, op 'n publieke vergadering tot 'n voorlo pig komité om 'n tak van di Albert B. B, Vereniging op te rig, in ons wyk. Nagenoeg op genoemde wyse is ons vereniging ontstaan.

"Daarna had die verskillende takke toen slegs in 4 wyke, 'n algemene vergadering op Burgersdorp, waar hulle tot een liggaam verenig werd en tesame 'n distriktsbestuur vorm, by welke geleentheid hulle 19 punte, wat as resolusies gepasseer werd, as hulle Program van beginsels gestel het. Later werd nog 4 ander daarby gevoeg, waarvan een die besluit bevat het, di Parlement te petisioneer, om Hollans in di Huis toe te laat. Di Program werd in di tyd goedgunstig deur di "Patriot" opgeneem, wat dit op manmoedige wyse teen laster en beskimping verdedig het."

Die Program, waarvan mnr. Du Plessis spreek, had betrekking op die Paswet, mag van veldkornette, huisbelasting, konfederasie, brandsiektewet en andere materiële belange. (*P.* 24 Okt., '79).

Die beroep van die "Patriot" op die Vereniging was nie heelmaal tevergeefs nie. 19 Maart, 1880, het mnr. Du Plessis daar die Bond ter sprake gebreng. Mnr. Hopley het toen gevraag: "Vanwaar kom dit?" Mnr. Du Plessis: "Van de Paarl". Mnr. H.: "Tog nie van die "Patriot" nie?" Mnr. Du Pl. : "Ja". Mnr. H. : "As jij na die "Patriot" sijn willekeur sal handel dan moet al die koerante daarvoor plaas maak." Mnr. Du Plessis sou die saak toen weer voorbreng. (*P.* 10 April, '80).

Intussen het die "Patriot"- redakteur daarheen geskrijwe en hul versog om die "eerste kragtige stoot" aan die Bond te gee. Maar die brief het nie betijds aangekom nie. Ewewel beloof die voors. en sekr. van die Tak om hul daarvoor te beijwer. (*P.* 16 April, '80).

WEERKLANK BIJ DIE VOLK.

Al het g'n bestaande Vereniging dadelik die Bond-

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

saak opgevat nie, tog het die "Patriot" s'n roepstem weerklank gevonde. Die redakteur seg :—

"Ons voorstel tot oprigting van so 'n Bond het, soos ons vroeger al erken en geseg het, nie so veul byval gevonde as ons *gewens* het, en tog oek nie minder as ons *verwag* het nie, en daarby gevoeg dat ons dit goed kon voorsien dat ons mar saadkorrels uitstrooi wat langsaam sou ontkiem en molik eers na verloop van jare vrugte sal oplewer, wat dan weer sal toon dat die *Patriot* nie ver syn tyd *agter* is soos sommige denk nie mar wel *voor*. In die verwagting word ons meer bevestig, deur die instemming met, en goedkeuring van die plan, wat byval gevonde het in die *hart* van ons bevolking, soos ons met genoege van verskillende kante verneem. Gedurig kry ons dan oek anvraag ver exemplare van die voorgestelde Bond, waarvan nog enige exemplare van die 1000 wat ons lat afdruk het, voorhande en op anvraag te kry is.

"Ons verwagting is selfs ver o'ertroffe. In die distrik van Hope Town het die saadkorrels nie alleen dadelik wortel gevat nie, mar reeds vrugte begin te dra." (*P.* 13 Aug. '80).

STIGTINGSVERGADERINGE.

Hier word gesinspeel op 'n vergadering gehou op 16 Junie, op die plaas van mnr. Jan Wiid, Rooi-Dam, nadat die boekies oor die Bond daar in die rondte versprei was. Dadelik werd die registrasie van kiesers aangepak en als werkende Komitee daarvoor benoem : G. A. Schoonbeek, B. J. Viljoen, J. A. Viviers, B. J. Badenhorst en P. H. de Klerk. Die korrespondent besluit aldus : "Alle eer kom mejuf. Wiid toe ver die heerlike tafel wat sij klaargemaak het ver die gaste. Mog alle distrikte ons navolg en die oprigting van die Bond tot veel seen wees ver ons Afrikaanders". (*P.* 16 Julie, '80).

Aan Hope Town s'n Afrikaners kom dus die eer toe, *dat hul die eerste Bondstak gestig het.*

In September het toen Calvinia gevolg en in Desember Petrusville (Kijk "Patriot" 24 Des., '80 en 4 Maart, '81).

In die laas-aangehaalde no. sê die redakteur : "Ons het 'n menigte briewe oor die Bond, van verskillende kante, wat egter met ons anmerkings moet oorstaan tot vollende week. Dit lijk of die saak nou wortel vat."

Tipies-mooi is die twee verslaë van die eerste Petrusvillese vergaderings, wat noodsakelik aan die vergetelheid moet ontruk worde. Dit gee ons 'n goeie kijk op toestande in die daë.

Die eerste verslag lui als volg :

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

"Gister, (Donderdag, 9 Des. 1880) was hier 'n bijeenkoms om te sien of er iets an die Bond kan gedaan worde om hier ook 'n tak op te rig. Meer as 20 persone het daartoe saamgekom. Meneer P. J. du Plessis werd voorgesteld as voorzitter, maar hij weier om dit aan te neem, omdat hij, soos hij seg, "nie graag 'n baantjie wil hè nie." Toen werd meneer Jonathan Fourie (Tuinfontein) as sodanig voorgestel, maar hij maak beswaar daarteen, dat hij nie "bra weet wat die Bond beteken nie," waarna hij toen ver meneer De Vos as voorsitter voorstel, wat daar weer beswaar teen had, omdat hij vollens sijn gedagte daartoe nog te jonk, en daar bekwamer persone teenwoordig was, daarom sou hij liwer sien dat 'n ander dit wil anneem; waarna meneer Petrus van der Walt (Doornfontein) voorgestel werd en dit aangeneem het.

Die voorsitter seg toen dat hij self nog nie reg verstaan wat die Bond beteken nie, maar so ver as hij dit begrijp denk hij dat dit een van die beste dinge is wat ons kan doen om oek hier so 'n Bond op te rig. Meneer De Vos het toen so hier en daar geseg wat die nut van so 'n Bond is so ver hij dit verstaat, en seg ook dat ons van dag nie veul kan doen nie, mar bij makaar gekom het om die gevoelens van die vrinde daaro'er te hoor en dan aan te gaan om te werk.

Meneer P. J. du Plessis stel toen voor om die 5 January 1881 weer bij makaar te kom, dan kan ons intussen daaro'er nadenk om dit beter te verstaan en meer algemeen in die omtrek bekend te maak, want die meeste mense het niks van die bijeenkoms geweet nie; te gelijkertijd het hij ook 'n versoek aan meneer De Vos gedaan om dit bekend te maak deur middel van die *Patriot*.

Meneer De Vos seg toen, hij denk dat dit nou tijd is om te sien wat gedaan kan worde tot nut van ons land en volk, want ons Afrikaners is al lank genoeg verdruk geworde deur Uitlanders en Fortuinsoekers.

Nadat die voorsitter nog 'n woord van bemoediging gesproke het, is die vergadering uiteen gegaan in 'n gunstige verwagting dat al wat dit kan doen nie sal agterblij nie om die Bijeenkoms op die 5 January 1881 bij te woon." *(P.* 31 Des. '80*)*.

Die tweede is van die volgende inhoud:

"Gister (5 Jan. 1881) was hier 'n byeenkoms om 'n tak van die Afrikaner Bond op te rig. Die opkoms was, behalwe 'n antal perde ruiters, was hier nege karre met mense om die byeenkoms by te woon.

"Meneer Petrus van der Walt van Ventersvlei werd tot Voorsitter gekies. In syn openingsaanspraak seg hy o.a. verblyd te wees dat so vele mense byeengekom het as 'n blyk van ontwaking wat syn hart goed doet. Syn wens is dat die Bond van 'n goeije uitwerking mag wees. Verder gaf hy geleentheid om vra'e te doen, waarvan 'n paar vrinde dan ook gebruik gemaak het.

"Daarna seg meneer Tjaart van der Walt hy hoop dat die vrinde al ondervinding genoeg gehad het om wys te worde, en seg die oorsaak van die laste wat ons druk is, omdat er te min belangstelling is in politieke dinge. As daar 'n wet in swang is voor die Parlement wat nie na ons sin is nie, dan sit ons stil in plaas van ons stem daarteen te lat hoor, so was dit met die Burgerwet en Ontwapeningswet; o'er die eerste het meer as een gedink hy sal nie noodig hê om soldate

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

werk te doen nie, o'er die ander dat dit nie sal deur gaan nie ens, en nou sit almaal met die hande in die hare, had julle toen betyds daar teen julle stem lat hoor, dan was die wette nie deurgegaan nie, mar nee, toen was julle stil en *koud*, nou is dit te laat, kla'e help nou nie. As 'n mens koud is in die tydelike belange, dan is daar weinig verwagting dat hy belang sal stel in syn eeuwig welsyn. Kyk hoe die Heere ons gestraf het in die laaste tyd met siektes, droogtes, oorloge, ens. en ons wil nog nie hoor en wakker worde nie, ons verhard ons hart nes Faraö, Meer as een syn eersgeborene is na die oorlog toe. Laat ons tog hoor en wakker worde, en nie stil sit as die Basuto-oorlog verby mag wees nie, maar laat ons die hande in een slaan tot nut van land en volk. Toen ek nog jonk was, wou die Regering 'n party Rowers of Bandiete hier invoer, maar die Afrikaners het eendragtig daarteen opgestaan, sodat die Regering dit nodig geag het om die Bandiete na 'n ander plek toe te stuur. Wil ons nou eendragtig wees om so veul molik alle kwaad te weer of voor te kom, laat ons dan met warme harte en wakkere hoofde meewerk, om die Afrikaner Bond tot stand te bring.

"Daarna het meneer Stef. du Plessis oek in 'n warme toespraak syn blydskap uitgedruk o'er die ontwaking wat hy reeds in die Afrikaners bespeur in die belange van die landsake, en ag dit noodsakelik dat die Menere wat na die Parlement gaat vooraf byeenkomste hou met die mense van die distrikte wat hulle verteenwoordig om hulle belange beter te kan voorstaan, en nie somar te stem teen die gevoele van syn kiesers nie. Verder is syn gedagte dat die kiesreg verhoog moet worde waardeur elke rondloper hotnot minder kans het om deel te neem aan die stemming, en wens die byeenkoms alle sukses toe.

"Nog meer vriude het in dieselfde gees gepraat, waarna die Voorsitter seg dat er 'n komite bestaat van die B. B. Vereniging, dog daar dit met die beweging 'n bietjie swak gaat - hoewel baing mense geteken het ver £1, ander ver 10s. ens.—ag hy dat dit beter sou beantwoorde as die beweging in die Afrik. Bond opgelos word, en versoek die Sekretaris om daartoe 'n bijeenkoms van kometie-lede te bestel, waarna 'n komite benoem werd om reels op te maak ver die Bond. As lede werd daartoe gekose: menere A. de Clerk, A. van der Walt, A, Yzel, J. Fourie, C. Fourie, Petrus van der Walt, (Kalkpoort), Jak du Plessis (Klein Karmenatjeskraal), F. de Vos, J. Jooste, deur die Komite werd menere J. Fourie as Voorsitter en F. de Vos as Sekretaris daarvan gekies.

"Na nog 'n bietjie gepraat, gaat die Vergadering met nuwe moed uiteen." (*P.* 28 Jan. '81).

Die volgende reëls werd in verband met die Petrusvillese Bond opgestel en gee 'n idee hoe aktief en selfstandig die mense in die tijd opgetree het :—

I. BEGINSELS.

1. Die Afrikaner Bond gaat uit van die Beginsel dat ons as Afrikaners ons eie algemene (sowel as bisondere) belange het, wat elke reggeaarde Afrikaner geroepe is voor te staan.

2. Om op die Maatskappij en die Staatkunde invloed uit te oefen is daar egter behoefte an 'n Vereniging of Organisasie wat alle kragte verenig ; en dit bedoel die Bond.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

3. Daartoe neem hij in sig op elkeen wat Afrika tot sijn vaderland gekies het, en Afrika's welvaart bedoel, onverskillig wat sijn nasionale afkoms is, of tot watter kerkelike of burgerlike partij hij origens behoor.

II. DOEL.

1. Die Bond stel sig ten doel die welvaart en bloei van Suid Afrika in algemeen te bevorder, en insonderheid die ankweking van ware Nasionaliteitsgevoel.

2. Daartoe neem hij die regte en belange van elke afdeling der bevolking in beskerming, mar meer bisonder van onse Boerebevolking, wat tot nog toe te veul op die agtergrond geplaas was.

3. Vernamelik ag hij sig geroepe die Volkstaal in beskerming te neem waar die verwaarloos word op kerklik, maatskaplik en staatkundig gebied, veral in die skole.

4. In die staatkunde is hoofdoel: te sorge, dat die verskillende klasse der bevolking behoorlik verteenwoordig word in die verskillende Wetgewings, vollens hulle getalsterkte, en wel deur sulke ver teenwoordigers wat die Beginsels van die Bond toegedaan is.

5. Die Bond sal oek waak oer die Drukpers, om te verhoede dat nadelige beginsels versprei word, en te sorge dat die ontwikkeling van die bevolking op regte en behoorlike wijse bevorderd word.

6. Bisondere andag sal die Bond wij an bevordering van dege like en doelmatige onderwijs, veral van onse Boerebevolking.

III. MIDDELE.

Die Lede moet trag om die doel te bereik deur die vollende middele:

1. Deur die Bond so veel mogelik te help uitbrei, tot alle Kolonies van ons land, en alle klasse van ons bevolking.

2. Deur Volks- en Bestuurs Vergaderinge te hou.

3. Deur te sorge ver registrasie van kiesers, en nominasie en eleksie van behoorlike verteenwoordigers.

4. Deur verspreiding van degelike en nuttige boeke en geskrifte, na die behoefte en vatbaarheid van die bevolking.

5. Deur goeje koerante te erken en te bevorder, en andere op te rig teeno'er nadelige, of waar behoefte daaran bestaat.

6. Deur Prijsvrage uit te skrijwe.

IV. INRIGTING (ORGANISASIE).

1. Die Bond beperk sig nie tot die Kolonie, mar omvat heel Suid Afrika.

2. Elke stemgeregtigde burger kan *lid* van die Bond worde deur betaling van 'n kleine jaarlikse bijdrage en ondertekening van die reels.

3. Elke distrik het sijn eie *plaselike bestuur*, gekose deur die plaselike lede met reg om eie huishoudelike bepalings te maak mits nie in strijd met die algemene bepalings nie.

4. Elke Kolonie, of Staat, of Republiek het sijn aparte *Provinsiale Bestuur*, verkose deur die plaselike besture, en lewenslange en algemene lede, wat oek weer hulle eie regels opstel, o'ereenkomstig met die algemene bepalings.

6. Die Centraal Bestuur sal jaarliks 'n *Werkende Komite* anstel

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

bestaande uit hulle eie President, Sekretaris, en Tresurier, met bijvoeging van enige raadgewende lede om me te raadpleeg in gevalle waar dit mog nodig wees.

7. Ieder lagere bestuur doet an di wat onmiddelik hoger is verslag van sijn besluite en handelinge.

V. GELDSAKE (ADMINISTRASIE).

1. Ieder lid ge jaarliks 'n kleine bijdrage seg 5s.

2. Deur 'n bijdrage van seg £10 word iemand 'n lewenslange en algemene lid, en kan dus in alle distrikte van sijn Provinsie deelneem as lid an enige vergadering, en an die kiesing van 'n Provinsiale Bestuur.

3. Ieder Provinsiale Bestuur regel sijn eie geldsake.

Hier moet ons vereers afbreek. Die onwraakbare feite, wat nou reeds eiëndom van die leser is, gee op die vraag: wie die Vader is van die Afrikaner Bond? net één ondubbelsinnige antwoord: Ds. S. J. du Toit, wat die plan in die "Patriot" ontwerp het, wat die plan uitgewerk en bij die volk ingewerk het.

Mnr. J. H. Hofmeyr het dan ook self verklaar op n Bondsmaal in Kimberley, 1891: "Hij wist niet vaarom hij geroepen werd de heildronk op de Bond te beantwoorden, daar hij toch niet de stichter van de Bond was; die eer komt toe aan Ds. S. J. du Toit". (*P.* 30 Aug., 1900).

II. WORDENDE DINGE.

Ds. Du Toit het gesê, dat die Bond op Amajuba wortel gevat het. Op 'n ander plek, dat die sade uitgestrooi was en net moes wag op die gunstige geleënheid om te ontkiem. So was dit. Uit die volgende aanhaling blijk waar en hoe

DIE EERSTE TAKKE

ontstaan is. Die lesing daarvan sal seker op verskeie plekke aangename herinneringe uit 'n goeie oue tijd wakker maak.

"1. In die distrik van Hope Town is 'n Tak van die Bond opgerig met verskillende Comites, en het reeds fluks gewerk by die laaste registrasie om 'n menigte Boere te lat registreer,

"2. In September 1880 is in Calvinía ook al 'n tak opgerig, met Comites van 3 lede ver die Wyke: Hantam, Achter Hantam, Suid-Oos-Bokveld, Noord-Oos-Bokveld, en Brandvly, en daar was reeds sprake om weldra in Suid en Noord Bokveld Comites op te rig. Hulle regels het ons ontvang, en hoop ons vollende week op te neem, met anmerkings. Op Saturdag, 16

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

April, sal daar in die Publieke Skoolgebouw 'n publieke vergadering gehou worde, en 'n tiental vraagpunte besproke worde, waarop ons later terug kom.

" 3. An Petrusvilie is oek 'n Tak opgerig, waaran die B.B Vereniging daar sig met fondse en al o'ergege het. Van hulle het ons oek regels ontvang om na te sien. Dit sal ons vollende week publiceer.

"4. An Onder Sekoe Rivier (dist. Colesberg) is oek al 'n tak opgerig, en op 24 Maart sal op Petrusville 'n grote vergadering gehou worde, waartoe die inwoners van Colesberg, Hope Town. Philipstown en Petrusville uitgenodig word.

" 5. In die distrik van Kroonstad (Vrystaat) is oek 'n Tak opgerig, waarvan Meneer J. H. W. Wessels voorsitter is, en hy was uitgenodig om op Heilbron 'n grote vergadering te gaan bywoon 15 Feb.

" 6. Die *Express* het oek al 'n paar male die saak ter sprake gebreng, en dit lyk of die Redaksie die Bond in die hele Vrystaat, ja deur heel Afrika, so gou as molik is wil help tot stand breng. Ons kom hierop terug.

" 7. In Transvaal was hulle feitelik met die saak begonne toen die oorlog uitgebreek het. Berigte hiervan later.

" 8. Van Somerset Oos word gevraag : " Skryf ons tog, of die naam 'Somerset Oost Boerevereniging' nie net so goed sou kan passeer as 'n tak van die Afrikaner Bond, daar die naam 'Boeren-Bescherming-Vereniging' soveul tegenstand vind in ons byeenkoms."

" 9. By die Albertse B.B. Vereniging was die oprigting van 'n algemene Afrikaner Bond al ter sprake, en op die grote vergadering van 12 Maart sal die saak weer besproke worde. Meneer v. d. Heever, die alg. Voorsitter, het sig hier herhaalde lik sterk ten gunste van 'n Bond uitgelaat. Syn doel is een *Afrikaner* Bond en niks minder, en als hy geen vooruitsig had om die doel verwesenlik te sien nie, dan sou hy dadelik alle werk lat vaar." (*P.* 4 Maart '81).

Van 'n vergadering op Hamelfontein in die distrik van Colesberg gehou, skryf 'n korrespondent :

" Die 20ste Jan. 1881 is 'n dag wat deur die wyk Onder Zekoe Rivier in andenking sal gehou worde, omdat di dag 'n Afrikaner Bond daar gevorm is. Die belangstelling was groot, 51 persone teenwoordig. Meneer Petrus Venter (Bosduifkop) werd met algemene stemmen tot voorsitter gekies, meneer Petrus van der Walt tot Sekretaris (daar hy nie teenwoordig was nie) werd meneer De Vos as sodanig benoem). Menere De Vos, Jonathan Forie, en Abram van der Walt was ook teenwoordig, alhoewel hulle nie tot die wyk behoor nie, mar tot die Bond van P trusvil e. Die voorsitter leg an die verga ering d'e doel van d'e Bo d uit, en ve soek die Sekretaris om die "Afr. Bond" boekie voor te le s, wat die Sekretaris by sig had. Toen die Sekretaris klaar had vraag die Voors'tter of iemand "objektie" had teen wat voorgelees was uit die Boekie? "Ne niks, dis alles waar wat daarin st an! Dis nou tyd dat ons wakker word en opstaat, om ver ons volk

en land wat te doen." Die Voorsitter: as iemand iets te vra het kan hy maar vra. So hier en daar word toen so'n paar vra'e gedaan, wat die Voorsitter beantwoord. Toen gaat hulle tot die kiesing van 'n Komite. Die Sekretaris van die Petrusville "A.B." seg toen hulle het reels gemaak en as die Komite dit goedkeur kan hy vir die vrinde daarvan laat kry, gedrukte wat hulle lat druk het in die Perl by Oom Lokomotief. Hy lees dit toen voor, en seg: misskien maak Oom Lokomotief daar nog verbeterings an. Die reels word toe algemeen angeneem. (*P.* 18 Maart '81).

Die eerste takke het mees uitgegroei in die oostelike en noord-oosterlike dele van die Kaap-kolonie. In 1885, die jaar toen die Kongres op Beaufort Wes gesit het, maak die "Patriot" (10 Apr.,) nog die volgende opmerking:—

"Ofskoon di Provinsiaal Bestuur di slag in di Westelike Provinsi vergader het, tog was di Oostelike Provinsi veul beter verteenwoordig. Di Westelike afgevaardigdes het ni eens een derde (⅓) van ci Provinsiale vergadering uitgemaak ni. Is dit toe te skrywe an minder ontwikkelde nasionaliteitsgevoel in di Weste? Is dit gebrek an belangstelling? Ons vertrou dat Westerlinge 'n voorbeeld sal neem an hulle Oosterse broeders; dat hulle sal ontwaak tot besef van plig; dat Takke op plase as Stellenbos, Malmesbury, Tulbagh, Worcester, Ceres, ens. ni langer deur hulle afwesigheid op di Provinsiaal vergaderinge sal skitter ni."

PRAKTIESE WENKE.

Hoe moeilik dit in die eerste tijd gegaan het om die takke gestig te krij, kan blijk uit die praktiese wenke waar die "Patriot" gedurig van vol was. Die editeur was onvermoeid daarmee werksaam en het nooit 'n geleënheid laat verbijgaan om sijn volk onderwijs te gee in die eerste beginsels van 'n suiwer-demokratiese staatsleer. Hier volg 'n sitaat wat gerus nog kan bestudeer word:

"In die laaste tyd het ons wekeliks mededelings gege van Takke wat opgerig en vergaderinge wat gehou is. En tog kryg ons nog voortdurend briewe van belangstellende wat Takke wil oprig of opgerigte Takke wil organiseer en nie reg weet *hoe* die saak an te leg nie. Daarom geef ons hier enige praktise wenke om die saak te bevorder. Want dit word tyd om Provinciale Besture te kies ver die Kolonie en die Vrystaat (en so gou as kan ver Transvaal oek) en daarom ons vrinde wat nog takke wil oprig moet mar gou maak, dat hulle same kan verteenwoordig wees in die Hoofbestuur. Bowedien wens ons die hele organisasie van die Bond te druk in ons Almanak ver 1882, en dis 'n rede te meer om dit gou in orde te breng. Die hoofbeginsels van die Bond wys self an hoe die uitvoering daarvan moet wees.

"I. Die eerste hoofbeginsel is ons begin te bou nie van die

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Dak af nie, mar van die Fondament af. Ons stig nie eers 'n Hoofbestuur na ons sin om dan daarvandaan uit Takke te lat stig nie. Ne, ons Bond moet van onder af begin, syn fondament is die hart van ons volk, en daarvan moet dit, laag ver laag, opgebou worde. Uit die beginsel volg die vollende praktise regels:

"1. Waar 2 of 3 persone die saak insiet kan hulle in hulle wyk of veldkornetskap begin te werk, en met die wat met hulle wil samewerk 'n *Wykbestuur* kies. Hulle hoef nie te wag totdat *almal* in hulle wyk dit eens is nie; want dan word daar *nooit* 'n Wykbestuur gevormd nie. Die agterblywende kan altoos nog bykom.

"2. Waar 2 of 3 meer Wyke in 'n Distrik voor die saak is, kan hulle same 'n *Distriktsbestuur* kies, bestaande uit afgevaardigdes uit die Wyke. Hulle hoef nie te wag tot *alle* wyke eers toegetre is nie; want dan kom daar *nooit* 'n Distriksbestuur nie. En die agterblywende wyke kan altoos nog bykom, en sal eerder bykom, as hulle siet dat die ander tog vortwerk, sodat hulle belang is om oek me te doen.

"3. Sodra 'n 10 of meer distrikte in die Kolonie of Vrystaat of Transvaal eers hulle distriktsbesture gekies het, kan die besture weer same 'n *Provinciale Bestuur* kies. Hulle hoef weer nie te wag tot eers *alle* distrikte Takke opgerig het nie, want dan word daar nooit 'n Provinciale Bestuur gekies nie. En die agterblywende distrikte kan en sal dan te eerder volge.

"4. Sodra Kolonie en Vrystaat eers Provinciaal Bestuur het kan hulle same 'n *Centrale Bestuur* kies Hulle hoef nie juis te wag op Transvaal en Natal nie. Die sal wel volge so gou as hulle kan.

"Die toepassing van die eerste beginsel is dus van groot belang. Lat elkeen dit goed verstaan, en wie voor die saak is mar begin te werk. Ons Bond moet wees soos die piramide van Egypte, breed van fondament, mar altoos nouwer oplopende totdat dit in één punt uitloop, dis die *Centrale Bestuur.* Maar daarby kan ons nie *begin* nie, daar moet ons *eindig.*

"II. Die mag van ons Bond klim dus op, sodat die lagere telkens die hogere laag draag, en gen hogere bestuur het enige mag nie as wat hy van die lagere ontleen. Dis 'n twede beginsel van belang. Die Hoofbestuur moet nie eigemagtig handel en die drade trek waarna die lagere mar soos poppies moet dans nie. Ne, die mag is 'n opklimmende, sodat die differente Besture mar uit te voer het wat die lede wil. Hieruit volg weer enige praktise regels:—

"1. Die lede kies die Wykkomites, en behou dus die reg om hulle te herkies of te lat uitval nadat hulle werk.

"2. Die Wykkomítes kies afgevaardigdes uit hulle midde om same met die van andere wyke die Distrikskomites te vorm, waarin dus alle wyke verteenwoordig is.

"3. Die verskillende Distrikskomites kies weer same die Provinciale komite. (Hoewel hulle vryheid behou om 'n komitelid uit 'n ander distrik te kies, tog geloof ons dat die meeste Distrikskomites liwers 2 van hulle eie lede sal kies om hulle te verteenwoordig.)

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

"4. En die Provinciale Komites kies weer same die Centrale komite.

"So blyf die *eenheid* bewaard deur die beginsel. Elke wyk is, so te seg, verteenwoordig, deur kiesing en magtiging, tot in die Centrale Bestuur.

"III. En tog die eenheid moet tog nie 'n kwellende juk worde nie. Die nodige *vryheid* moet daarby bewaard bly, en dis 'n derde beginsel van ons Bond. Enige algemene Beginsels word tot grondslag geleg en deur alle Takke goedgekeur, en later deur die Hoofbestuur nauwkeurig nagegaan en bekragtig. Die algemene beginsels blyf natuurlik bindend ver almal om eenheid te bewaar; mar daarom moet die Beginsels dan oek so kort en eenvoudig wees as molik is. Mar verder blyf elke Wykkomite en Distrikskomite en Provinciale komite vry om hulle *eie* huishoudelike Bepalings te maak, mits dit mar nie in stryd is met die algemene beginsels nie. Hieruit volg weer enige regels:

"1. Elke Wykbestuur maak syn eie regels ver syn wyk, en elke Distriktsbestuur ver syn distrik, en elke Provinciale bestuur ver syn Provincie. Mar elkeen seg net in een artikel, dat hulle die Algemene Beginsels van die Bond anneem. (Van die Algemene Beginsels is daar nou 'n opstel van die *Patriot* en een van die *Express*, hoofsakelik dieselfde, mar in bysake verskillend. Dit moet egter niemand hinder om die *Beginsels* an te neem nie, want a) in hoofsaak is hulle één, en b) dit word hersien deur die Hoofbestuur waarin alle Distrikte verteenwoordigd is, en daar hulle verteenwoordigers hulle beskouwings kan lat voordra).

"2. Elke Bestuur regel syn eie geldsake. Die Hoofbestuur kan nie mar al die geld opeis, om dan willekeurig na goedvinde daarme te handel nie. Ne, elke wijk en distrik syn geld blyf op die plek om an die belange van die wyk of distrik besteed te worde. Elke Wykskomite en Distrikskomite het dus syn eie Skatmeester. Oer algemene belange sou daar egter 'n bepaling kan gemaak worde dat een derde van die inkomste na die algemene Skatkis van die Bond moet vloei, deurdat elke Bestuur dit verantwoord an die Bestuur wat bo hom staat. Byv. die Wijkkomites geef 'n derde van hulle inkomste an die skatmeester ver die Distrikskomite, wat dit dan weer an die Provinciale Skatkis opsend. Onder bisondere omstandighede, soos nou met die Transvaalse oorlog waar geld vereis werd ver algemene belange, kan die Hoofbestuur daartoe 'n spesiale beroep doen op die lagere besture om meer by te dra.

"Ons eerste werk is dus nou:

"1. Waar in 'n Wyk of Veldkornetskap nog gen Wykkomite is nie, en waar enkele persone is wat die saak insiet, *werk, werk,* totdat julle 'n wykkomite ver julle wyke gevorm het.

"2. Waar 2 of meer wijkkomites in 'n distrik bestaat, wat nog nie verenig is tot 'n distrikskomite nie, gaat dadelik in oerleg met makaar, perbeer om die andere wijke oek bij te krij, en sluit julle bij makaar an tot 'n Distrikskomite.

"3. En waar Distrikskomites gevorm is, kies dadelik uit elke Distrikskomite twe lede om julle Tak te verteenwoordig

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

in die Provinciale Bestuur. En so gou as seg 10 Distrikte hulle verteenwoordigers gekies het, dan die same beraadslaag o'er 'n Centrale plaas om as Provinciale Bestuur te vergader; die algemene Beginsels vas te stel; en hulle verteenwoordigers te kies ver die Centrale Bestuur. Hoe eerder ons tot die hoogte kan kom hoe beter. En daartoe moet niemand stil sit nie. Elkeen moet werk, en werk op twe punte:

"*a.* Om soveel as molik is *lede* te krij ver die Bond in sijn wyk en distrik; en

"*b.* Om die lede so gou as molik is. langs die angewese weg, te verenig tot één liggaam." (*P.* 9 Sept. 81.)

EERSTE WERKSAAMHEDE.

Op die eerste vergaderings was daar 'n lewendige bedrijwigheid. So lees ons 'n advertensie, waarin die Philipstownse Afrikaner Bond opgeroep word tot 'n vergadering, waarin die volgende punte sou behandel worde: Handelsvereniging, Hoofbelasting, Wijsiging van Burgerwet, Basoetoland-Kwessie, Kiesing van Afdelingsrade, meer Regte vir Veldkornette, Teënwerking van Emigrasie, Verandering van Stemreg, en Hollands in die Parlement. Die seknetaris sit onderaan: „Eendrag maak mag! Ik roep alle ware Afrikaners op om als één man saam te span en saam te werk, en ons sal en moet die o'erwinning behaal; en nie langer onder die druk van uitlanders kwijn nie". (*P.* 6 Jan., 82.)

'n Ander vergadering, wat ons 'n insig gee in die politieke lewendigheid van die eerste tijd werd gehou te Venterstad, op 16 Julie, 1881. Daarvan word hier 'n kort verslag oorgeneem. Die distrik Albert tog was een van die roerigste plekke in die land. Let wel, daar was toen nog 'n Boerevereniging in Albert wat selfstandig opgetree het naas die van die Weste.

"Op Saterdag, die 16de Julie was daar die grote vergadering om meneer Joubert, lid van Albert, te ontmoet en hom op 'n eetmaal te onthaal. 'n Menigte belangstellende was teenwoordig en verteenwoordigers van verskillende B. B. Verenigings uit die omtrek was genooi om belangrike sake te bespreek. Die vergadering werd bygewoond deur meer as 100 persone en meneer D. P. v. d. Heever was voorsitter met meneer P. P. Joubert as Sekretaris. Die eerste saak wat besproke werd was die oprigting van 'n *Nationale Bank.* Die algemene gevoele was dat die winste wat ander vreemde banke hier maak in die land kan bly, as o'eral takbanke opgerig word en die Afrikaners eenparig is om so'n bank te ondersteun. Algemeen was die vergadering daarvoor en tot Komitélede werd benoemd die Voorsitter en een lid van die B. B. Vereniging van Albert en menere Hopley en F. Coetzee, die afgevaardigde van Aliwal en meneer Bekker van Maraisburg. Die twede punt was die *Afrikaner*

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Bond. Sommige was nie genoeg bekend met die doel en strekking; enige stukke werd uit die *Patriot* voorgelees en die saak toen uitgestel. Die derde punt was om 'n *Centrale plaas* te bepaal waar en wanneer verteenwoordigers van die B. B. Verenieginge en Afr. Bond bymakaar sal kom. Die algemene gevoele was daarvoor, hoewel tyd en plaas nie bepaald werd, mar 'n Komite werd benoemd om verder o'er die saak te handel en van sodanige byeenkoms kennis te gé. Die Komite bestaat uit menere J. H. Hofmeyr, *Zuid Afrikaan,* D. F. du Toit, *Patriot,* Daniel de Waal, Stellenbosch, M. Herholdt, G.sn., Murraysburg, J. J. van Rensburg, Cradock, G. Bekker, Maraisburg, D. P. v. d. Heever, Ventersburg.

"Die vierde punt was die oprigting van 'n *Drukpers* in die distrik, waar 'n koerant sal gedruk worde wat duidelik die gevoelens van die Afrikaners uitspreek, daar die *Burghersdorp Gazette* meer 'n Engelse blad is. Die voorstel skyn ten doel te hê, om 'n drukker uit te nooi om daarheen te kom, en hom dan 'n waarborg te gé dat hulle hom sal ondersteun met advertensies en intekening. Dit werd algemeen beslote so 'n blad op te rig.

"Die laaste en vyfde punt was 'n *Handelsvereniging.* Algemeen was die vergadering ook voor die punt en eenparig werd beslote dat die reeds bestaande Komité te Ventersburg, vrindelik en dringend versog word om sodra hulle die monsters ontvang het, die saak so spoedig mogelik te bevorder. En daarmé was die vergadering afgelope." (*P.* 5 Aug. '81.)

'n Ander verslaggie is van 'n algemene vergadering gehou te Kafferskraal, distr. Frasersburg :—

"Gehoor gevende aan het verzoek van de *Patriot,* heeft deze Tak de Redaktie een ondersteuning van £10 toegezonden, door enige leden bijeengebracht, en enige andere leden hebben een toezegging van £40 op interest voor datzelfde doel gedaan, doch wegens de schaarsheid van geld in dit Distrikt, is daaraan tot nogtoe geen gevolg kunnen gegeven worden.

"Verder is er gedurende dit jaar de grondslag gelegd geworden tot het oprichten van een school te "Brandfontein," geheel onder het vrijwillig beginsel, en meer bepaald ten behoeve van arme kinderen, die geen onderwijs erlangen;—de heer L. J. v. d. Westhuijsen heeft daarvoor kosteloos grond afgestaan op zijn plaats, en ook enige rechten.

"De vertaling van de Bijbel in 't Afrikaans was ook een onderwerp dat besproken is. Beloften om aandelen te nemen en intekeningen te doen, zijn gegeven. De ondergetekende kan echter niet nalaten de leden van de Bond in 't algemeen, en van deze Tak in 't biezonder tot meerdere ondersteuning in dit hoogst nuttig en nodig werk aan te sporen.

"Door bemoeiing van deze Tak is een Assistent Veldkornet voor deze Wijk aangesteld, zodat in voorkomende gevallen de leden niet verplicht zullen zijn naar de verafwonende Veldkornet te gaan.

"Eindelik is het "Program van Beginselen" een onderwerp van onze werkzaamheid geweest, en in zover goedgekeurd, doch

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

heeft de kwestie van "*Eigen Vlag,*" in Art. 6 vermeld, in het midden gelaten, hebbende deze Tak slechts als *een gevoelen* uitgesproken, dat een Verenigd Zuid Afrika onder *Engelse Vlag* "*ondenkbaar is.*" (*P.* 9 Jan. '85.)

WAAROM G'N BOEREVERENIGING ?

Waar deur die Pêrlse orgaan so geijwer werd vir die Bond, moes vanself duidelik gemaak worde, waarom die Bond als enigste redmiddel van die volk teënoor die Boerevereniging moes aangewend word. Dit geskied in 'n leader van 18 Maart, 1881 :—

"Molik vraag een en ander: Waarom ons dan so andring op 'n Bond; waarom ons nie mar liwers net anmoedig om Boere Beskermings- Vereniging- Komites oral op te rig nie? Dis molik goed dat ons onbewimpeld hierop antwoord, en meteen opsom ons besware teen die B.B. Vereniginge en daarenteen die voordele an 'n algemene Afrikaner Bond verbonde. Vooraf sy egter duidelik geseg, dat dit ons nie te doen is om te vit of teen te werk nie. Ons het tot hiertoe die werksaamhede en belange van die B.B. Vereniginge bevorder so veul as ons kan. En sover as dit gaat is dit oek goed. Mar ons meen dat ons tyd wat meer vereis. Want die B.B. Vereniginge het vollens ons opinie die vollende gebreke:

"1. Gebrek aan 'n *gepaste Naam.* Kyk nou so'n naam an: "Zuid Afrikaansche Boeren-Beschermings-Vereeniging." Dis glad te lank en te styf en te omslagtig. 'n Afrikaner kan hom nie lekker uitspreek nie. En skrywe wil die Afrikaners hom gaar nie meer nie. Nou sit hulle somar "Z.A.B.B. Vereeniging." En as jy nou nog hierby moet voeg die Komite ver 'n sekere distrik dan is dit amper 'n oneindige naam. Byv. "Zuid-Afrikaansche Boeren-Beschermings-Vereeniging Komite voor het District van Beaufort West." 'n Mens word lam ver so'n naam. Nou, meer as ons denk druk 'n naam die wese en aard van 'n ding uit. Noem daarentegen 'n "*Afrikaner Bond.*" Dit klink somar lekker; dit skryf maklik; dis deur en deur Afrikaans.

"2. Gebrek an 'n *alomvattende doel.* Die doel van die "Z.A. B.B. Vereniginge" is te eensydig, net ver die Boere. Ons het al vroeger gevraag: Waarom moet die Boer dan beskermd worde meer as die winkelier of ambagsman? Waarom moet landbou verdedig worde met uitsluiting van die politiek wat daarop juis die grootste invloed uitoefen? Ons voeg hierby: Kan ons dan 'n nasionaliteit vorm bestaande enkel uit Boere? Niemand in die kolonie werk harder en beslister ver die Boere as ons nie. Mar wil ons 'n organisasie wat doeltreffend en kragtig kan optre, dan moet so'n Vereniging alle dele en klasse van onse bevolking omvat. Ons het as nasie oek die samewerking van advokate en dokters en agente en koopmans, ens. nodig; net mar, almal moet hulle verbinde om same te werk tot dieselfde doel op dieselfde beginsels.

"3. Gebrek an *Nasionaliteitsgevoel.* Ons het hier voor ons die "Bepalingen en Regulatiën van de Z. A. Boerenbescher-

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

mingsvereeniging," mar in die 24 Artikels vind ons gen een wat nationaliteitsgevoel eis of anbeveel nie. Veeleer word direk geseg (Art. 23): "De Zuid-Afrikaansche Boerenbeschermingsvereeniging zal zich niet inlaten met party-staatkunde als zoodanig." Dus as daar 'n Afrikaner party en 'n Jingo-party teeno'er makaar staat, dan mag die B.B Vereniging nie party kies ver die Afrikaner party 'as sodanig' nie. En an die gemis van nasionaliteit is al die ander gebreke van die Vereniginge te wyte. Hulle mis die lewenswortel waardeur hulle alleen kan groei en hulle takke kan uitsprei oer heel Suid Afrika; hulle mis die ware fondament waarop ons nasionale gebou moet staan. En dit stel ons juis voorop in ons Afrikaner Bond. "Afrika ver die Afrikaners"—ver die wat Afrika ver hulle land angeneem het. 'n "Verenigde Suid Afrika," wat al onse State en belange omvat. Ons wil 'n boom hê, met één stam, mar wat syn takke o'er heel Suid Afrika uitsprei; en die wortel moet wees nasionaliteitsgevoel.

"4. Gebrek an *organisasie* is 'n ander fout. Daar word wel gesproke van "Hoofdbestuur" en "Plaatselijke Comites" in die Reels van die B.B. Vereniginge; mar as daar al 'n band bestaat tussen die Plaselike Komites onderling en tussen hulle apart of same, en die Hoofbestuur, dan is die band bra swak. Bedenk mar net: Hoeveul van die Plaselike Komites is verteenwoordig in die Hoorbestuur? Hoeveel lede, behalwe Kaap, Paarl en Stellenbos, neem deel an die kiesing van die Hoofbestuur? Hoeveel doet verslag en lewer bijdrage? En so sou ons veel meer kan vra. Mar dis ons nie te doen om meer ope te maak as wat nodig is ver ons doel, namelik om an te toon dat ons wat meer en beters behoef as ons nou het. Ons seg nie, en het nooit geseg, dat ons reels ver organisasie van 'n Afrikaner Bond volmaak is nie. Ons wens dat manne soos Hoofregter Reitz die plan in hand wil neem en 'n konstitusie uitwerk ver so'n Bond.

"5. Ten gevolge hiervan is daar oek gebrek aan *eensgesindheid* onder die verskillende B.B. Vereniginge. Byv. die B.B. Vereniging van Adelaide en Fort Beaufort het die "Ontwapeningswet" goedgekeur en Stellenbos het dit afgekeur.

"6. Mar wat nog die ergste is, is gebrek an *werkkrag*. Daar is gen vortkom nie Nou en dan 'n ruk en 'n pluk, mar gen gestadige vortgang nie. Daar word bitter weinig beslote en nog veel minder gedaan. Sommige B.B. Vereniginge kan moeilik 'n jaarlikse vergadering hou; andere 6 maande oer die tyd, nog andere gaar nie. Waaran is dit, en veel meer wat ons mar verswyg, te wyte? Die hooffout is: die enkele voormanne an wie die werk opgedra word is manne wat reeds hulle hande meer as te vol het met hulle eie sake. Met die beste wil kan hulle nie behoorlik uitvoer wat an hulle opgedra word; hulle is naderhand bang om self iets goed voor te stel, wetende dit kom tog weer op hulle owerlade skouers terug. En daarom word nix of weinig uitgevoer". (*P*. 18 Maart 81).

WRIJWING.

Dat daar wrijwing sou ontstaan tussen die opkomende Bond en die Boerevereniginge, laasgenoemde onder

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

leiding van mnr. Hofmeyr, was te voorsien. Mnr. Hofmeyr het sig eers nie uitgelaat oor die Bond nie, soos uit hierdie stukkies blijk :—

"Die Korresp. van Calvinia smeek die redakteur van die *Zuid Afrikaan* om tog syn gevoele te sê o'er 'n "Afrikaner Bond." Vergeefs. Hy swyg, soos die graf, op die punt. Die korresp. moet sig mar troos daarme, dat hy nie die enigste is, wat stilswyge tot andwoord kry op die punt. Intusse groei die Bond lanksaam mar seker op, nes die hele Afrikaanse saak." (*P.* 25 Febr. 81).

"Vollens verslag in *Zuid Afrikaan*, 4 Augus. is in die bespreking van die *Afrikaner Bond*, op die Venterstadse Vergadering, deur Meneer G. Joubert geseg: "dat die heer Hofmeyr ofschoon vóór de B. B. Vereniging zynde, toch tegen den Afrikaner Bond is." Ons sou graag wil weet of hier bedoeld is Meneer Hofmeyr van die *Zuid Afrikaan?* En so ja, waar en wanneer hy dan geseg het dat hy teen die Bond is? *Publiek* het Meneer Hofmeyr nooit iets geseg of geskrywe teun die Bond nie. En ons het selfs gegronde rede om te geloof dat Meneer Hofmeyr *nie* teen die Bond is nie, hoewel hy om sekere redene nie openlik meewerk nie. Daarom sou ons graag wil weet welke gronde Meneer G. Joubert het vir syn bewering." (*P.* 12 Aug. 81)

Intussen het mnr. H. voortgegaan met die stigting te bevorder van takke van die Boerevereniging, bijv. op 'n rondreis te Robertson, Montagu, Swellendam en Heidelberg. (P. 28 Okt., 81.)

Die wrijwing het sig geopenbaar bij 'n ineensmeltingsvergadering te Ceres gehou op 29 Sept., 1882. Daarvan lees ons dit :

"De Edele heer Hofmeyr neemt het woord en drukt syn verlangen in een nette aanspraak uit, dat de Vergadering een besluit zal nemen om de twee lichamen in een te smelten onder de naam van A. Bond en Boeren Vereniging.

"De heer H. S. van Wyk doet het volgende Voorstel, gesekondeerd door J. J. van der Merwe:

"Deze vergadering is van gevoelen zich voor de Bond te verklaren om de volgende reden :—

1ste.—"Omdat de naam Afrikaner Bond kort en veelomvattend is.

2de.—"Omdat de Bond onze Afrikaanse nationaliteit tot grondslag heeft en alzo vanzelf groeit in de harten van ons volk.

3de.—"Omdat de Bond de welvaart van Zuid Afrika bedoelt en onze Nationaliteits gevoel wil ontwikkelen en behartigen op kerkelik, maatschappelik en staatkundig gebied.

4de.—"Omdat de Bond zodanige organisatie heeft of wil dat ons volk op gemaklike wyze hunne belangen de regering kan meedelen van uit het wyksbestuur langs de weg van Distrikts Cirkel en Provinciaal bestuur."" (*P.* 6 Okt. '82).

Die voorstel werd aangeneem. Uit 'n ander verslag blijk dat Oom Lokomotief ook uitgenooi was, maar

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

nie gegaan het nie. Aan die end het mnr. H. gesê, dat hij "seer teleurgestel" was oor die uitslag, maar tog het hij samewerking aangeraai. (*P.* 13 Okt., '82.) Die korrespondensie wat nou volg, gee enigsins die verhoudinge weer :—

"De Boerenbeschermings-vereniging is de oudste en heeft al veel nut gedaan. Ik voor my heb nog nooit myn jaarlikse subskriptie onbetaald gelaten, gelyk meer dan een opstoker of meeprater. De heer D. F. du Toit is zelf lid van ons hoofdbestuur. De Afrikaner Bond is de jongste, maar telt verreweg de meeste leden. Ook die heeft al veel, zeer veel goeds gedaan. De B. B. Vereniging telt mannen zoals de heer Hofmeyr, de A. Bond mannen als Botha, van den Heever, Hoofdrechter Reitz, en het Driemanschap in Transvaal. Alle vrienden van Land en Volk, en werkzaam in de verschillende kringen waarin zy geplaatst zyn. Moet men die mannen tegen elkander in het harnas jagen? Neen, als gy stryden wilt tegen "zogenaamde Afrikaners" gord dan het zwaard om, helden, tegen de verengelste party, die ons volk Engelse naäpers wil maken. *Dat* zyn de vyanden in uw huisgezin: *die* mensen moet men dwarsbomen. Die behoren ook aan geen B. B. Vereniging noch A. Bond. Die hebben in hun politieke geloofsbelydenis als Art. 1: "*Om gelukkig te zyn, is vóór alle dingen nodig dat men een Engelsman wordt!*" En dat zoeken zy met vleselike en geestelike wapenen te verkrygen. Doch, ik mag niet meer van uw kostbare ruimte innemen; ik moet kort zyn. De slotsom is: B. B. Vereniging en A. Bond *kunnen* en MOETEN samengesmolten worden, en dit hoe eerder hoe beter. De *Zuid Afrikaan* en *Patriot* moeten zich onthouden van alle harde kritiek over het onderwerp. De *Patriot* heeft reeds vroeger gezegd zyn korrespondentie kolommen te sluiten en geen hatelikheden tegen de heer Hofmeyr of de B. B. Vereniging te zullen opnemen. Daarin moet hy volharden. De *Zuid Afrikaan* moet ook de du Toits en de A. Bond niet langer door het slyk laten slepen; de firma en altans Ds. du Toit heeft dat niet by ons volk verdiend. Nog nooit te voren heeft de *Zuid Afrikaan* zo duidelik gesproken als tans; en dus is er nu geen twyfel meer of *Afrika voor de Afrikaners* is de leus van beiden. Wat er nu nodig is, is gematigdheid en een gezonde basis waarop gemeenschappelik met *Express*, *Volksstem* en andere evenzo gezinde bladen kan gebouwd worden aan het grote gebouw dat eenmaal moet verryzen. Daartoe is natuurlik *eendracht* nodig." (*P.* 4 Aug. 82).

VERSTANDHOUDING.

Die "Patriot" het dan ook vroegtijdig op 'n verstandhouding tussen die twee liggame aangedring. In die no. van 29 Julie, '81 lees ons :—

" Alweer nuwe Takke van Afrikaner Bond is opgerig, o.a. an Kimberley, Fauresmith, en Oudtshoorn (Hazenjagt). Dit gaat fluks an. Veral die oprigting van 'n tak in die distrik van Oudtshoorn, nadat 'n tydgenoot al 'n paar maande lank in 'n grote advertensie "de Boeren van het Distrikt" uitnodig tot 'n "Mon-

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

ster Boerevergadering" om "een Tak op te richten van de Boeren-beschermings-Vereniging." Dit word tyd dat daar 'n verstand-houding kom tussen die twe liggame, anders ry hulle makaar nog in die wiele. Ons het opsettelik tot nog toe die oprigting van Takke van die Afrikaner Bond nie anbeveel in die (veral westelike) distrikte waar reeds die B.B. Vereniging bestaat, juis om 'n botsing te voorkom. Mar dit word hoog tyd dat die Hoof-bestuur van die B.B. Vereniging die voorstel ernstig ter harte neem, wat hulle vroeger so maklik op sy geset het, om te ver-klaar in welke verhouding hulle tot die Afrikaner Bond staat, en om so molik te verenig."

In dieselfde gees spreek die no. van 16 Sept., '81. Ons sal later sien hoe die vereniging van die twee liggame eindelik tot stand gekom het.

TEENSTAND.

Natuurlik het dit aan teënstand nie ontbreek nie. Die "Patriot" van 4 Nov., 1881, skrijf daaroor als volg :—

" Die Afrikaner Bond word dag ver dag belangriker.

" Op meer as een manier.

" Vereers deur syn gestadige en gesonde ontwikkeling.

" Terwyl tot nog toe gen staatkundige organisasie onder die eintlike Afrikaanse boerebevolking kon wortel vat nie ;—terwyl alle pogings na verloop van enige tyd van self dood-loop; terwyl die B.B. Vereniging, origens nogal een van die voorspoedigste verenigings, tot nog toe met kuns en vliegwerk moes uitgebrei worde, byv. deur afvaardiging van invloedryke en welsprekende persone wat die masienerie opwen, om dit kort na hulle vertrek weer te sien afloop; groei die Afrikaner Bond stadig mar gesond op, onder miskenning en teenstand, sonder anwending van buitengewone middels, uit die hart van 'n gewil-lige volk uit.

" Takke spruit an alle kante uit, sodat die Bond 'n boom word wat weldra die hele Suid Afrika o'erskaduw. In die Kolonie is reeds van 33 wykbesture, en in die Vrystaat van 22 opgaaf ge-daan, terwyl Transvaal net wag totdat die sake daar enigsins gereeld is om dit met krag an te vat. An manne van betekenis makeer dit nie meer, wat sig nie skaam ver die waaragtige be-lange van hulle land en volk nie om sig by die Bond an te sluit nie, soos die Regters van die Vrystaat, die Driemanskap en an-dere manne van betekenis in Transvaal, meneer Van den Hee-ver en die Oostelike lede van die B.B. Vereniging, ens. Dan die drie eigenlike organe wat die publieke opinie van onse boerebe volking teruggeef het sig beslis voor die Bond verklaar: *Express* en *Patriot*, elk met ruim 'n 3,500 intekenare ('n getal waarby gen ander Hollanse koerant in die verte kom nie), en die *Volksstem* wat die hooforgaan van die Transvaal is ; terwyl andere blaje soos *Volksblad* en *Graaff-Reinetter* oek die Bond voorstaat, en die *Suid-Afrikaan* sig oek eer voor as teen die Bond uitlaat.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

"En naarmate die teenstand van belangriker partye uitgaat, des te meer win die saak daarby. Nix het die onwankelbaarheid van die grondbeginsels van voorstanders van die taalbeweging beter lat uitkom as juis 'n voorlesing van 'n man soos onse Hoofregter De Villiers. Die ongegronde veroordeling van so'n belangrike Vergadering as die grote Synode van onse Ned. Geref. Kerk alleen was in staat om die *Patriot* heel gou 'n duisend intekenare meer te besorge.

"En gewis kon ons nix uitdenk wat ons Bond meer bevorder nie, as die teenstand van sulke *belangrike persone,* mar *sonder grond of rede.*

"Belangrik moet seker 'n beweging wees wat onder syn teenstanders manne tel soos *President Brand,* die invloedrikste Staatsman in Zuid-Afrika en *meneer*\ *Merriman,* die knapste Kroonminister in die kolonie. Want, soos ons vroeger geseg het van die teenstanders van die *Patriot,* watter verstandige man sou 'n knopkierie neem om 'n vlieg dood te slaan; of watter koning sal 'n leger oproep om 'n muis in syn klerekas te kom vang?

"Meneer Merriman het die Bond veroordeel—en dit juis toen die Komite van die Bond an Graaff-Reinet hom 'n beleefde welkomsadres anbied—as 'n "staatkundige vereniging, die gegrond is op verschil van nasionaliteit en niet van opinie." En dit herhaal hy tot driemaal toe.

"Naakter onwaarheid, ongegronder beskuldiging kan 'n mens sig nie bedenk nie.

"Lat die bepalings van die Bond self spreek.

"Art. 3 van die ontwerp deur die *Patriot* opgestel seg: Daartoe neem hy in sig op elkeen wat Afrika tot syn vaderland gekies het, en Afrika's welvaart bedoel, onverskillig wat syn nasionale afkoms is, of tot watter kerkelike of burgerlike party hy origens behoor."...

"En wat van President Brand?

"Wat het hy teen die Bond in te breng?

"Ook by geleentheid van 'n Welkomsadres deur die Bondskomite te Smithfield "*gaf zyn Hoog-Ed. zyn opinie sterk tegen de Bond*" (Korr. *Express*). In syn geskrewe antwoord—wat seker rypelik o'erwoge sal wees—word o.a. geseg:

" "Volgens myn inzien schynt de Konstitutie van de Afrikaner Bond en de organisatie die men in het leven wil roepen wel het voorkomen te hebben alsof de Afrikaner Bond zich boven de gevestigde regering wenst te verheffen en een regering in een regering wenst daar te stellen".

"Die beskuldiging is duidelik: "Die Bond wil sig bo die bestaande regerings verhef."

"Lat die Konstitutie weer spreek.

"In die Ontwerp van die *Patriot* word geseg II: 4: In die staatkunde is hoofdoel: te sorge dat die verskillende klasse der bevolking behoorlik vertegenwoordig word in die verschillende Wetgevings, vollens hulle getalsterkte, en wel deur sulke verteenwoordigers wat die Beginsels van die Bond toegedaan is.

En III: 3: Deur te sorge ver registrasie van kiesers, en nominasie en eleksie van behoorlike verteenwoordigers.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

"Is hierin nie juis uitgesproke die erkenning en eerbiediging van bestaande regerings nie?"

'n Ander soort van teënstand werd in Queenstown openbaar, waar Ds. Naudé die Bond teëngewerk het 1) omdat die taal daarvan Afrikaans sou wees en 2) omdat 'n hoofdoel was die Bijbel in Afrikaans te vertaal. Hier was natuurlik niks van waar nie. Alleen het sommige takke die twee sake op hul vergaderings bespreek; en dis g'n wonder nie, dat bij so'n organiese oplewing uit één wortel die mense in die eerste tijd partij jonge takke deurmekaar gevleg het. Die "Patriot" kon sig egter op die Konstitusie beroep waarin g'n sprake was van die twee sake nie. (*P.* 13 Jan., '82).

DIE TAAL VAN DIE BOND.

Hieromtrent het die Pêrlse blad sig duidelik uitgespreek: "Wat die taal aangaat, dit mag by ons gen punt van geskil uitwerk nie, soos ons al dikwils geseg het. Daarom sou ons an die hand gé om mar te sê "*Ons Landstaal*," en nie te sê "Afrikaans" of "Hollans" nie. Lat die meerderheid in elke distrik dan beslis of hulle onder "Landstaal" Afrikaans of Hollans verstaat. En die tyd self sal later oer die kwessie uitspraak doen.". (*P.* 11 Maart, '81).

Verder kom in die no. van 20 Jan., '82 'n stukkie voor, oorgeneem uit die "Graaff Reinetter," wat weer aanleiding was om die taalkwessie duidelik te maak. Die bedoelde passasie seg:

"Er schijnt by sommige takken een begeerte te ontstaan om de *Patriots*-taal tot landstaal te maken. Het zal goed zyn wanneer provinciale besturen daaromtrent besluiten nemen, want als dit als een der vereisten van de Bond zou aangenomen worden, zou men velen van de verstandigsten er uitdrijven, waarom wij niet geloven dat zo iets zou plaatsvinden." Waarom wil ons tijdgenoot (seg die "Patriot"), die taalkwessie daarin meng? En waarom Afrikaans daaruit verban? Die *Patriot* het van begin geseg dat die taalkwessie ons nie hoef te verdeel waar ons dit oer die grote vraagpunte van die dag eens is nie. Ons het daar niks op teen dat sommige takke Hollans erken en anneem nie, maar eis ook dieselfde reg ver Afrikaans. Ons sal daarteen protesteer dat Hollans ver *alle* takke sal bindend gemaak worde en nie toelaat dat Afrikaans geweldadig uitgesluit word nie. Eers as die tyd o'er die taalkwessie uitspraak gedaan het sal die voorstanders van Afrikaans—al word hulle oek deur ons tydgenoot onder die minder verstandige gerangskik—sig aan die uitspraak onderwerp. Ons stel Afrikaans nie as 'n *eis* nie, mar *eis vryheid* daarvoor, omdat ons nie as "stomme" vergaderings wil bywoon, waar ons wel iets kan *verstaan*, maar nie kan saam

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

praat nie. Dit sal dus goed wees as provinciale besture hulle met die taalkwessie nie dadelik en beslis inlaat nie. Afrikaans *Patriots* taal te noem is net so ongerymd as om te praat van dit tot landstaal te *maak*. Dit *is* onteenseggelik die taal wat deur die massa van ons bevolking gesproke word. Of dit verstandig is om te dreige dat die verstandigste deur Afrikaans sal uitgedrewe worde: en of sig te lat uitdrywe juis 'n kenmerk van die verstandigste sal wees, lat ons an die beoordeling van ons lesers oer.".

In verband hiermee is dit opmerkelik, dat die "Patriot"-editeur vanaf 11 Augustus, '82 'n maandblad (later het dit 2 maal per maand verskijn) uitgegee het in suiwer Hollands onder die naam *De Tolk*. Daarin werd net verslae van die Bondsvergaderings opgeneem en verder Bondsake besproke—so het die beweging veld gewen.

PLANNE VIR 'N KONGRES.

Soos ons reeds gesien het werd op 'n Venterstadse vergadering 'n Komité aangestel om uit te sien naar 'n sentrale plek, waar 'n "nasionale" Kongres kon gehou word. Die "Patriot" het egter ook hier weer die weg gewijs, deur aan te toon dat so'n Kongres alleen doelmatig kan wees als die voorgestelde organisasie van die Bond opgevolg word. Hoor hom self :—

"In ons korrespondensie kolomme, onder die hoof "Die Afrikaner Bond" skryf "Belangstellende" 'n brief wat opmerking en oerweging verdien. Die ide van 'n Algemene, Nasionale of Suid Afrikaanse Kongres is inderdaad mooi, goed en groots. En is die *ide* reeds so verrukkend, wat sal die *werkelikheid* dan nie wees nie? Deur die angrypende gedagte betower, werd blykbaar vergeet *wat* die Kongres eintlik moet wees, *hoe* dit moes angeleg en tot stand gebring worde, en slegs gedag an *waar* en *wanneer* die skone ide kon verwerkelik worde. 'n Komite werd benoem om. in oerleg met makaar 'n sentrale plaas, en geskikte tyd daarvoor te bepaal. Of die bepaling van tyd en plaas slegs ver die Kaapkolonie, of ver die verskillende state en kolonies van Suid-Afrika moes wees, werd nie geseg nie. Ons vrees dat die saak, hoe mooi, goed en groots oek, nog heeltemaal onryp is en geheel of gedeeltelik sal misluk. Die benoemde komite moet dan 'n sentrale plaas en geskikte tyd bepaal, ver wat? Ver 'n Suid Afrikaanse Kongres. Waartoe? Om sake van algemeen belang ver Suid Afrika te bespreek. Dit klink alles heel mooi. Mar *wie* sal dit bespreek? Wie sal as *lede* van die Kongres erken en toegelate worde en *deur* wie? Word 'n vrye uitnodiging gedaan en kan kom wie wil, dan kan die opkoms wellig so groot wees dat dit moeilik sal gaan om op die bepaalde plaas 'n geskikte vergaderplaas te kry, wat ruim genoeg is—om nie eens te praat van losies ver algar en van die enorme koste. Ons geloof dat die saak langs 'n eenvoudiger, makliker, sekerder en minder kosbare weg te bereik is,

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

deur die organisasie wat die Afrikaner Bond voorskrijf" (*P.* 21 Okt. '81).

Die saak van die Venterstadse vergadering het egter blij steek In Maart, 1882 werd dit weer opgevat deur die Bondsvergadering van Graaff Reinet. Daar werd 'n kommissie benoem om belanghebbende en belangstellende uit te nooi tot 'n Afrikaanse Nasionale Kongres. Als vergaderplek werd gekose Cradock en als datum bepaal die 12de September 1882. (*P.* 4 Aug. '82). Inderdaad het die Kongres op genoemde plek en datum bijmekaar gekom. Die "Notulen" daarvan vind 'n mens afgedruk in 'n boekie groot 26 bls. en verskene bij D. F. du Toit & Co., Paarl.

Voordat ons egter verder gaan, moet ons eers iets van die republieke sê waar die Bondsaak ook wortel gevat het.

IN DIE VRIJSTAAT.

Daar het die "Express" op 20 Jan., 1881, die eerste aan die alarm-klok getrek. Sijn subleader het o.m. dit bevat :—

"Enige maanden geleden zond de *Patriot* een vlugschrift rond, waarin de noodzakelikheid van een "Afrikaanse Bond" werd betoogd. Wij verenigden ons toen niet met de kreet, niet omdat wij het voorstel op zich zelf als slecht of gebrekkig be schouwden, maar omdat wij nog altijd geloofden in een bemiddeling, een schikking of dergelijke ijdele droombeelden. De tijd voor die hersenschimmen is tans voorbij. Wij geloven er niet langer aan en kunnen het ook niet meer aanraden, vooral nu wij de kreet voor formatie in het tegenovergestelde kamp horen. Niet dat wij er bevreesd voor zijn, maar het doet ons besluiten om een goed georganiseerde Afrikaanse party tegenover een georganiseerde anti-Afrikaanse partij te stellen. Dat is loyaal en voor loyaliteit is zelfs de gemeenste kampvechter vatbaar, hoeveel te meer een partij die zovele beminnenswaardige mensen in zich bevat. Laat dus de kreet van "Organisatie" door het gehele land opgaan van de éne zijde van Zuid Afrika tot de andere. (*P.* 4 Febr. '81).

Nie lang daarna nie, 7 April d.a.v., publiseer die "*Express*" 'n ontwerp vir 'n Bond, "soos enige vrinde dit nou an Bloemfontein gewijsig en verder uitgewerk het." Na aanhaling van die nuwe bewerking, gaan die Pêrlse editeur aldus voort :—

"Lesers van die *Patriot,* wat die moeite wil neem om die Ontwerp te vergelyk met die wat ons vroeger gepubliceer het, sal vinde dat dit in die hoofsaak dieselfde is, net mar meer uitgewerk en op mindere punte gewysigd. So is in albei opkweking en handhaving van Nasionaliteit hoofbeginsel, waarme gepaard gaat die bearbeiding en beskerming van die belange van onse

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Boerebevolking. Die Inrigting is oek hoofsakelik dieselfde: Wyk-, Distriks-, Provinciale en Centrale Komites. Selfs die hoofmiddele blyf eenders: registrasie, onderwys, drukpers, ens.

"Daarom dat ons hartelik met ons tydgenoot wil mewerk tot uitvoering van syn plan. En as ons enige opmerkings maak, dan is dit nie omdat ons juis meen dat ons gedagte beter is nie; mar in die belang van die saak wil ons graag dat daar 'n goeje fondament geleg word, waarop ons 'n huis kan bou waarop nog ons nageslag kan staan."...(*P.* 22 Apr. '81).

Die "Express"-Konstitusie was belangrik, omdat dit 'n praktiese en duidelike Formuléring was van die eerste Bondsontwerp. Dit het in die begin, sover die "Patriot" weet, als grondslag gedien van die meeste Koloniale takke (11 Aug. '82) Ook die "Tolk" s'n getuigenis is hier van belang: "Enige vrienden in de Vrijstaat namen de zaak ter hand, met het gevolg dat een nieuw ontworpen Konstitutie in de "Express" van 7 Apr. 1881 verscheen. Deze Konstitutie was in beginsel dezelfde als het ontwerp vroeger in de "Patriot" gepubliceerd. De "Patriot" bleef dan ook niet in gebreke zijn goedkeuring eraan te hechten. Op die grondslag begon men te bouwen." (1 Sept., '82).

IN DIE TRANSVAAL.

In die Transvaal het die Bond sterk vooruitgegaan, wat ook te danke was aan die teënwoordigheid van Ds. Du Toit. 'n Korrespondent deel daaromtrent in die "Patriot" van 9 Junie, '82 dit mee :—

"Die *Afrikaner Bond* brei oek sterk uit, en eintlik is die Z.A. Republiek nou al die Kolonie en die Vrystaat vooruit, hoewel ons die laaste begin het. Grotendeels het ons dit te danke an jou wakkere agent van Komatie, ou Meneer Jacob Middel. Hy is die man wat verteenwoordigers opgeroep het van die verskillende distrikte om 15 Mei te Pretoria same te kom, om 'n Provinciale Bestuur te vorm en 'n Konstitusie of Grondwet ver die hele Republiek vas te stel.

"Dinsdag aand 16 Mei was die Vergadering in die Volksraadsaal. Die *Volksstem* sal wel 'n verslag gé, wat die *Patriot* wel sal oerneem; ek stip mar die hoofpunte uit myn geheuge aan.

"Ds. du Toit het geopen met gebed. Meneer Middel was Voorsitter en Meneer Celliers (*Volksstem*) sekretaris. Daar was verteenwoordigers van Pretoria, Potchefstroom, Rustenburg, Heidelberg, Lydenburg, Utrecht, Standerton, Zoutpansberg, en ek denk van Bloemhof en Waterberg oek. Verder was daar omtrent 'n honderd belangstellende, meesal Volksraadslede en Kommissarisse van die Handelsvereniging. Wegens drukke werksaamhede kon verskeie belangstellende dit nie bywoon ni, en party afgevaardigdes is oek verhinderd.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

"Eers was daar 'n vraag of die Grondwet moes vasgestel worde ver die Republiek alleen, of ver heel Suid Afrika. Op uitleg van Ds. du Toit, dat daar reeds feitelik twe Konstitusies angeneem is, van *Patriot* en *Express*, ver Kolonie en Vrystaat, werd besluit om die Grondwet vas te stel net ver die Republiek, mar in samewerking met die Bond in die Kolonie en Vrystaat; sodat die Centraal Bestuur naderhand die 3 tot eenheid kan breng. Daarop werd die Konstitusie Artikel ver Artikel behandel en goedgekeur, soos dit deur Ds. du Toit same met Meneer Middel, opgestel is. Ek sluit dit hier in, en die *Patriot* sal dit wel opneem."

'n Werkende Komitee werd benoem om die Bondsaak te bevorder, waarvan Ds. Du Toit voorsitter was, mnr. Celliers sekretaris en mnr. T. N. de Villiers medelid.

Op 24 Desember 1884 werd te Potchefstroom 'n Bondskongres gehou. Ds. Du Toit werd als voorsitter gekose. Daardie Kongres het bestaan uit 160 Transvaalse en Vrijstaatse Bondsmanne, en het historiese betekenis erlang deurdat daarop ernstig gesproke werd oor en eindelik beslote werd tot die wenselikheid van 'n nouwere vereniging tussen Vrijstaat en Transvaal. (*P.* 9 Jan., '85).

Die idee van nouwere vereniging werd deur Ds. Du Toit besonge in 'n gedig, waarin Vaalrivier als spreker optree. Die titel was : "Groete der Vaalrivier aan de Burgers van Vrijstaat en Transvaal." Vir enige koeplette word hier 'n plekkie ingeruim:—

Te lang reeds heb ik van elkaar u gescheiden,
o Burgers van Vrijstaat en volk van Transvaal!
Ik zag langs mijn boorden uw volkstam verbreiden,
Zijn loten vér noordwaarts en zuidwaarts uitspreiden,
Zo vrij als de springbok, die perk kent noch paal.
Ik juichte om uw voorspoed en niets gaf mij pijn,
Dan dat ik van broedren de scheidsmuur moet zijn.

. . . .

Maar toen ik uw trekken van 't zuiden zag komen,
Met wagens en tenten en ploegen en vee;
En toen ik uw tenten zag staan langs mijn stromen,
Uw psalmgezang nevens mijn beemd werd vernomen,
Toen zongen mijn waatren uw lofgezang mee;
Zij kustten de wallen met vreugd aan uw voet,
De visjes zelfs dartelden blij in mijn vloed.

. . . .

Maar nauw had Salkats van uw aankomst vernomen,
Daar rukten zijn horden als sprinkhanen aan,
Bedekten mijn wallen, vervulden mijn stromen,
Bezwommen mijn diepten met stompen en bomen,

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

En baanden een heirweg waar niemand kon gaan.
Ik rolde op mijn bedding toch immer maar voort,
Doch nauw werd de klaagstem der waatren gesmoord.

. . . .

De zon verrees onlangs en 'k danste in haar stralen;
De Mooirivier huppelt me ginds tegemoet,
Ze kwam mij al lachend wat liefliks verhalen;
Ze snelde door vlakten en vleien en dalen,
Met vrolik gezang en met snellere spoed;
En 't lied dat ze zong klonk zo schoon in mijn oor,
Dat ik er geen enkele klank van verloor.

SENTRAAL BESTUUR.

In die "Tolk" van 1 Sept., 1882, werd deur "medewerker" (Ds. Du Toit?) aan die hand gegee, dat die Provinsiale Besture gouw bijmekaar moes kom om ieder twee afgevaardigdes te kies naar 'n sentrale bestuursvergadering, wat bij geleënheid van die volksfees te Paardekraal bij mekaar kon kom. Die plan het toen in die water geval, maar is later, 17 Febr., 1886, verwesenlik, toen 'n samekoms te Bloemfontein gehou werd.

Die Transvaal was verteënwoordig deur Gnl. P. J. Joubert en Ds. S. J. du Toit; die Vrijstaat deur mnre. J. G. Grabe en C. J. Visser, en die Kaap-kolonie deur mnre. D. F. du Toit en T. P. Theron. Voors. was Ds. Du Toit en sekretaris mnr. T. P. Theron. Die vasstelling van 'n Konstitusie was die voorname punt.

Later moet ons weer op die vergadering terugkom. Hier vermeld ons nog, dat dit die eerste en laaste vergadering van die aard was. In die Republieke het die Bond doodgegaan omdat die opgewekte nasionale gees daar 'n magtige regeringshand tot sijn beskikking had. Wat die Transvaal aangaat kom dit daarbij dat Pres. Kruger nie 'n voorstander van die Bond was nie.

Tevens werd in die Kaapkolonie 'n beweging op touw gesit om van die Bond in die Republieke af te skei. Volgens die "Zuid-Afrikaan" het daar vrees bestaan, dat die koloniale Bond, deur met 'n sentrale bestuur mee te werk, die skijn op sig sou laai van republikeinse bedoelings te koester! Sie Patr. 23 Jan., '85.

Vreselik verontwaardig het die "Patriot" daarteen losgetrek in sijn art. van 23 Jan., '85. :—

"Dan ons—tog mar onsekere—*eindbestemming*: "'n Verenigd Suid Afrika" uit di Konstitusi geskrap, as natuurlik gevolg van di voorgaande stap, en ons het—wat di Koloni angaat—in *naam*

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

nog 'n Bond, mar in werkelikheid di B.B. Vereniging, soos dit vroeger bestaan het.

Ander, misskien nog hinderlike, artikels sal sig gemaklik genoeg lat wysig, en di aneensluiting van di twe liggame is so kompleet as di vereniging tussen kat en muis, as di eerste di laaste binne het. Verenig met di kat, hou di muis eenvoudig op te bestaan, en so oek alle mogelike verskil tussen di twe.

Pragtig!

Wat is so'n vooruitsig skoon!

Bowedien maak di jingoes en vyande van di Bond sig daarme sterk, en hou vol:

dat ons so 'n geheim plannetji in sin had;

dat ons te dom was om dit geheim te hou;

dat hulle slim genoeg was om dit te ontdek,

loyaal genoeg om ons bose sameswering openbaar te maak;

dat ons nog eerlik genoeg was om dit met 'n daad te erken,

grootmoedig genoeg om terug te trek na ons geheim verklap was,

dat ons nou onder di drang van omstandighede, oek o so loyaal is, ens.

Kan dit nog fraaier?

Waarlik ni.

Langs di weg kan ons met di jingoes verenig worde, soos di Bond met di Vereniging; soos di muis met di kat.

Alle geskille hou op.

Ons woon lielfik same.

Di jingoes heers en dikteer.

Di Afrikaner is stil en gehoorsaam.

En di gehate "Dutch Boers" word ni meer gehoor ni, omdat hulle vir goed di swye opgeleg is.

Verrukkelik skoon!

Heerlike toekoms!

Wi kan sig iets heerlikers denk?

Wat sal di werkelikheid ni wees ni?

Dis amper te mooi om waar, te anlokkelik om verwesenlik te kan worde.

En tog di weg daartoe is angewese, is eenvoudig en maklik.

Wil ons na pratjies en beskuldigings van jingoes en vyande van land en volk luister, dan ni slegs hier en daar 'n *verandering* in di Bond voorgestel ni.

Di Bond self is di hinder.

Dus mar deurtastend gehandel.

Is daar dan ni een of ander Tak, wat in plaas van losmaking van Transvaal en Vrystaat, ontbinding van di Bond in syn geheel wil voorstel en as beskrywingspunt an di Provinciaal Bestuur opstuur ni?"

Die voorstel van afskeiding het uitgegaan van die distriktsbestuur van Murraysburg. Ons lees daarvan in die Kongres-verslag van 1886 dit:—

"De heer Hauptfleisch zeide dat het Murraysburgse distriktsbestuur een resolutie over de zaak had gepasseerd die luidde als volgt:

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

"Aangezien het in de gevoelens van deze vergadering bepaald wenselik geacht wordt dat in belang van de Koloniale Afrikaner Bond en Boerevereniging er stappen genomen worden waardoor de Bond in de Kolonie zich afscheide van andere dergelyke organisaties buitenslands, en zyn Konstitutie zo veranderd worde dat zyn werkzaamheden zich tot de Kolonie bepalen, zo nodigt het distriktsbestuur van Murraysburg alle Bondsafdelingen in de Kolonie uit deze zaak in haar ernstige overweging te nemen en haar by de volgende vergadering volgens de gevoelens van de meerderheid te regelen. Zy verklaart zich verder ten gunste van een korresponderende kommissie, samengesteld uit leden van het Provinsiaal Bestuur, aan wie zy de belangen van de Koloniale Bond wenst opgedragen te zien, gedurende het reces van het Provinsiaal Bestuur, met vryheid om met de Bondsafdelingen in de Vrye Republieken te korresponderen over zaken die het belang van geheel Zuid Afrika gelden."

"Deze resolutie was gepasseerd omdat zyn tak er bezwaar in zag dat het Centraalbestuur macht had wetten te maken, die bindend waren op de Koloniale Bond. Hy stelde voor het beginsel aan te nemen, uitgedrukt in de resolutie van de tak Murraysburg.

"De heer Van Rensburg was tegen enige konnektie met Transvaal en Vrijstaat die strydig was met de plichten van Kolonisten als Britse onderdanen. Hy had echter niets tegen een Kommissie uit de Kolonie en de twee Republieken, die zaken van onderling belang kon bespreken.

"De heer Coetsee meende, als men het Centraal Bestuur afschafte kon men alle hoop op een Verenigd Zuid Afrika laten varen. Men verlangde natuurlik geen ander Verenigd Zuid Afrika dan een onder de Britse vlag. Hy diende het volgende voorstel in:—

"Deze vergadering hecht haar vertrouwen aan het Centraal Bestuur, en is verder van gevoelen dat men nimmer konfedereren zou als men het Centraal Bestuur afschafte. Ofschoon deze vergadering in geen geval het konfederatieplan met kracht wil doordryven, acht zy het noodzakelik dat de drie Staten samen werken om daardoor een Verenigd Zuid Afrika te verkrygen onder Britse protektie, en besluit dus in geen geval het Centraal Bestuur af te schaffen."

Die voorstel—Coetsee werd aangeneem. (*P.* 23 Apr. '86).

VERENIGING VAN BOND EN BOEREVERENIGING.

Op die Nasioniale Kongres van Cradock (1882), het die kwessie van vereniging tussen die twee liggame ter sprake gekom. Mnr. Hofmeyr het daar sterk voor gepleit. Eindelik werd hierdie voorstel aangeneem :—

"De heer G. F. Joubert, gesekondeerd door de heer Marais van Beaufort West, stelde hierop voor : "Dat

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

deze vergadering, het wenselik achtende dat de Afrikaner Bond en de B. B. Vereeniging zullen worden verenigd, besluit een kommissie aan te stellen om de regels van de A. Bond en B. B. Vereeniging te nemen en daaruit een konstitutie te vormen en aan de verschillende takken van beide lichamen voor te leggen, en dat daarop een kongres van gevolmachtigden van alle takken zal worden gehouden om de finale vereniging tot stand te brengen." (*Tolk*, 29 Sept., '82).

Mnr. D. F. du Toit kon die Kongres nie bijwoon nie. Hij was editeur en skoolmeester tegelijk, en had sijn hande vol werk. In sijn artikel van 3 Nov., het hij toen die volgende besware teen die Kongresbesluit aangevoer :

" 1) Word naam en konstitusie oorgelewer aan 'n nuwe bewerking, alsof die oue nie deug nie;

" 2) word duidelik dat die Program van Beginsels (waaroor later) op die Kongres vervalle soal nie verworpe is;

" 3) word die vorming van 'n Prov. Bestuur vertraag.

„Om kort te gaan, di Bond het op di Kongres 'n volslage neerlaag gelij en di Vereniging 'n grote o'erwinning behaal. Bondsmanne daar teënwoordig het alles prijs gegee."

Hoekom so kwaai? vraag die leser. Was die "Patriot" dan nie voor 'n goeie verstandhouding of selfs vereniging nie? Ja, maar die ding het anders geloop als wat hij gedag het. Lees maar wat een van die Kongreslede gesê het op 'n vergadering van die Bedfordse Tak :—

De Voorzitter nodigde hierop de hr. N. P. van der Meulen uit om zijn verslag aangaande zijn verrichtingen als afgevaardigde op het Kongres te Cradock te geven, waaraan deze bereidwillig voldeed. Hij begon met te zeggen, dat hij reeds in de maand Maart als afgevaardigde naar Graaff-Reinet was gegaan ter bijwoning van een Algemene Vergadering van leden van de Afrikaner Bond, ten doel hebbende het kiezen van een Provinsiaal Bestuur en een Centraal of Hoofd Bestuur. Tot zijn verwondering had hij daar bijna even zoveel leden van B. B. Verenigingen als Bondmannen ontmoet, terwijl hij gedacht had dat die vergadering uitsluitend voor de Bond was. Dit had ten gevolge, dat er van de gehele zaak van het kiezen van die besturen niets kwam, en dit kon ook niet anders, daar personen geen leden van de Bond zijnde zich niet in die zaak mochten mengen, ofschoon zij zich voordeden als leden van de Bond zelve. Ik hield mij eerst echter stil denkende, dat die mensen misschien van plan waren tot de Bond over te komen, maar toen er nu een beschrijvingspunt aangeroerd werd betrekke ik de naamsverandering van de Bond en zijn ineensmelting met de B. B. Ver-

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

enigingen was ik nog meer verbaasd, overtuigd zijnde, dat de Bond nimmer van plan kon wezen zijn naam op te geven of er afstand van te doen. Op mijn vraag vanwaar of wie dit beschrijvingspunt uitgegaan was, bleef men mij het antwoord schuldig. Na enige diskussien over de zaken boven aangehaald werd eindelik beslist dat het punt aangaande de verkiezing van Provinsiaal en Hoofd Bestuur, zowel als het punt aangaande de naamsverandering van de Bond, later en wel in de maand September op een algemeen Kongres te Cradock te houden, zou uitgemaakt worden en zo keerden dan onze afgevaardigden na vrij aanzienlike onkosten gehad te hebben onverrichter zake van Graaff-Reinet huiswaarts, alleen de hoop medenemende, dat op Cradock alles recht zou komen. Bitter vonden ik en andere oprechte Bondsmannen ons evenwel in deze hoop teleurgesteld en bedrogen, toen wij nu onlangs het genoemde Kongres als afgevaardigden bijwoonden. Ik zou een vrij lang verhaal kunnen doen, van wat er op dat Kongres gebeurd is en hoe de talrijke beschrijvingspunten zijn behandeld, maar de tijd laat niet toe dit alles in het brede aan te roeren en ik dacht het ook overbodig, daar de meesten zo niet allen uwer onze hoofdartikelen van tijd tot tijd over de verrichtingen van het Kongres in de "Oprechte Afrikaner" geplaatst, gelezen hebben en ik dus hier slechts in herhalingen zou vallen. Ik moet echter aanmerken dat ik uit de gehele loop van zaken duidelik meen bespeurd te hebben dat er een ver van vriendschappelike houding jegens de Bond heerste, hoe kunstig men trachtte dit te bedekken door vleiende en welsprekende woorden en wel dikwels van mannen die eerst uitgegeven hadden dat zij met hart en ziel voor de Bond waren en onder deze zelfs enkelen die hun namen als leden, van de Bond getekend hadden. Dit kwam duidelik uit, vooral toen het punt van de naamsverandering besproken werd. Ik verzette mij met alle kracht tegen elke verandering in de naam van de Afrikaner Bond en toonde aan dat dit hoogst ongerijmd zou wezen, terwijl ik in die geest een voorstel aan de vergadering deed; maar toen ik hoorde dat er 'n Kommissie zou worden benoemd om dit punt in overweging te nemen en later omtrent haar resultaat al de takken van de Bond bekend te maken, zodat de meerderheid dan kon beslissen, moest ik mij hiermede te vreden stellen. Intussen heeft alles op het Kongres mij doen zien dat de Afrikaner Bond waakzaam en op zijn hoede moet wezen en dat 't tans hoog tijd voor hen is voor zich zelve allen werkend op te treden : daarom herhaal ik, dat wij van heden af zonder enige vreemde invloed zelve de handen aan het werk moeten slaan om zoveel in ons is, als ware Afrikaners, de Bond te ondersteunen en hem meer en meer te maken, wat zijn eigenlik doel is, het middel, namelik, om heil en voorspoed voor ons land en volk te bewerken. Ik neem de vrijheid u het volgende voorstel ter overweging voor te leggen en twijfel niet of gij allen zult er, als trouwe Bondsmannen, uw goedkeuring aan hechten." (*P.* 27 Okt. '82.).

Die poging daarop deur die Bedfordse tak aangewend om 'n Provinsiale Bestuur te vorm en afgevaardigdes naar 'n Sentraal Bestuur te kies, het misluk om-

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

dat op hul versoek te Richmond slegs 2 Distriksbesture en 15 wijksbesture verteënwoordig was—dus te min volgens die geldende konstitusie om besluite te kan neem. (*P.* 8 Dec., '82).

Die verenigingskwessie het die "Patriot" in sijn no. van 15 Sept., aldus bespreek.

"Uit di telegramme sal ons lesers sien dat di Kongres al heel wat punte besproke het. Vollens telegramme het meneer Hofmeyr ineensmelting van Bond en Vereniging voorgestel onder di naam van Afrikaner Bond en Boeren Beskermings Vereniging. Di punt is egter verwys na 'n kommissie wat uit di twe konstitusies een moet opstel, om an di verskillende Takke van Bond en Vereniging, en dan weer an 'n ander kongres, vollende jaar in April voorgeleg te worde. Natuurlik wil ons eers meer daarvan hoor voor ons 'n bepaalde opinie uitspreek. Ver di teenwoordige merk ons slegs op: dat di *naam* Afrikaner Bond dan ni so 'n skrik moet wees as vyande van di Bond en selfs di *Middelburg Getuige* dit voorgestel het ni, daarom kan dit behou worde. Mar waartoe dan di verlenging? waartoe 'n ander konstitusi? Is dit angetoon dat di Bond konstitusi te nou en beperk is om di Vereniging op te neem? of is dit gebruikelik dat by 'n huwelik di vrou haar Van agter di man syn anlas? (Bond is vollens Holl. taalreels mos mannelik en Vereniging vrouwelik.) Of moet dit oek 'n huwelik wees soos tussen *Zuid Afrikaan en Volksvriend* geslote is, waarby eersgenoemde wel syn *naam* behou het, mar feitelik in laasgenoemde opgelos is; zodat intekenaars op eersgenoemde voortdurend in *naam* di *Zuid-Afrikaan* ontvang, mar met intekenaars op laasgenoemde di *Volksvriend* lees? Ons het vooraf geseg dat ons ni an 'n *naam* sal bly hang ni, mar sal dan oek ni met di *naam* tevrede wees ni. En ons is teen 'n onnodige verlenging. Die toevoegsel sal tog mar in di samelewing 'n dooi letter wees; dit verstaat elkeen. Wel te verstaan, ons skort ons opinie op ver later."

Die profesie aangaande die naam het uitgekom—die agtervoegsel "Boerevereniging" het 'n dooie letter geblij. Karakteristiek is wat iemand hieromtrent gesê het op 'n vergadering van die tak- Hanover: „De Afr. Bond treedt in het huwelik met de B. B. Vereniging, en een huwelik waar man en vrouw beide hun namen behouden, deugt niet; als het een waar huwelik is, dan moet miss B. B. Vereniging haar naam maar opgeven en juffrouw Afrikaner Bond worden". (*Tolk*, 27 April, '83).

Of egter die vrees, dat die Bondsbeginsels deur die van die "Vereniging" sou oorheers word, denkbeeldig was, moet die leser, bij die lig van wat sedert gebeurd is, maar self uitmaak.

Die vereniging het tot stand gekom op die Kongres van Richmond in 1883, en die "Patriot" het die Bonds-

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

manne aangeraai om hart en siel saam te werk (1 Junie '83).

Omtrent die intieme geskiedenis van die vereniging het Oom Loko, wat daar teënwoordig was, ons heelwat meegedeel. Ons het dit opgeteken, maar dis nog nie vatbaar vir publikasie nie.

DIE KONSTITUSIE.

Die oudste takke van die Bond werd gestig op die "Express"- konstitusie, soos ons gesien het. Later, na die vereniging, werd 'n ander algemene en provinsiale konstitusie te Richmond opgetrek.

Die Pêrlse editeur het daarvan gesê (hoewel hij self daaraan moes meehelp) dat die konstitusie te groot en ingewikkeld is en dat aan die Provinsiale Bestuur teveel mag verleen werd, sodat die konstitusie in die opsig in strijd is met die gees en bedoeling van die Bond (6 Apr. '83). Die "Patriot" het in 1885 aldus geklaag :—

„Di opklimmende besture is daar om te sien hoe hulle in di eerste plaas op konstitusionele wyse uitvoering kan ge an di wens en begeerte van di volk, ni om di volk wette en regte voor te skrywe ni.

„Dit is doel van di Bond.

„So behoort dit te wees.

„Mar gaat dit altyd so? Is dit ni dikwils net omgekeerd ni?

„In plaas van te vra na di stem van di volk, lat di Besture hulle eie stem hoor, hulle eie wens en begeerte gelde en kom slegs by di volk anklop om geld, naamtekenings en wat nodig is om dit uit te voer.

„Oek in teori, mar veral in praktyk, ontbreek daar an ons organisasi nog veel.

„Wyksbesture verteënwoordig ni altyd, oeral en in alles di gevoele van di wykstakke of lede in di wyke ni.

„Distriksbesture is netsomin altyd, oeral en in alles saamgestel uit manne, wat kan geseg worde di gevoele van die distrik te verteënwoordig.

„Met Provinsiale Besture sal dit ni beter gesteld wees ni.

„Daardeur moet di Bond syn doel mis.

„Hier is dus 'n belangrijke punt om op te let. Persone wat ni di gevoele van hulle takke verteënwoordig ni, kan slegs as *afgevaardigdes* na hoger Besture gaan, ni as *verteënwoordigers* ni." (27 Febr. '85).

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Op die eerste vergadering van die Sentraal Bestuur werd ook 'n Algemene Konstitusie opgestel, waarin deur die Prov. Bestuur van die Kaapkolonie slegs weinige wijsiginge werd voorgestel. (*P.* 23 Apr., '86).

Na sijn terugkoms uit Transvaal het Ds. Du Toit weer jarelang hom als Bondsman laat gelde. Gereeld werd hij deur die Paarl naar die jaarlikse Kongresse afgevaardig. Ook het hij lang gedien op 'n belangrike kommissie, n.l. die van Toesig op Eleksies. Hij was steeds een van die ijwerigste en bekwaamste lede van die Kongres, 'n man met wie ernstig moes rekening gehou word.

Dis onmolik om sijn arbeid in hierdie opsig verder te vervolg. Die belangstellende leser word naar die Notule-boekies van die Kongresse verwijs. Ds. Du Toit het steeds blij veg vir die beginsels, wat sijn strijd en strewe gekenmerk het. Glad het dit nie gegaan nie, want 'n mens kan gerus sê, dat sedert die saamsmelting met die Boere-vereniging, die Bond twee harte in sijn lijf gehad het. In 1885 het prof. Cachet in "Zwarte Pilletjes" sig daaromtrent aldus uitgelaat:

"Geld is schaars hier in ons arme landje. Regen in partij distrikte nog schaarser, naar *beginselen* is het schaarst van alles. Die goed lijkt in Afrika nie te aard nie.

De Bond heeft zo een tijdje een soort van beginsel gehad; maar is nu van plan om op de eerste Provinsiale vergadering het op te geven, als te lastig voor dageliks gebruik.

Ik heb lust ook een beschrijvingspunt in te sturen: namelik, dat Bond en B. B. Vereniging weer scheiden. De Bond was zo een kleine Simsonnetje, klein maar hij kon groeien, doch de B. B. Vereniging als een andere Delila heeft hem de haren afgesneden. Nu is Bond Kaal-kop, en kan de Jingoes niet baas raak. Net nou moet hij meule draai, maar zijn hare sal weer groei, as hij mar eers van Delila af is, en dan moet die Jingoes weer oppas!" (*P.* 30 Jan. '85)

In dieselfde trant is die "Zwarte Pilletjes" van 1886:—

"Van mijn "ou Oom" heb ik maar slechte tijding gekregen. Zijn ou hond "*Bond*" is in een zwakke toestand. Ik twijfel of hij ooit weer zal recht komen.

"Ik heb mijn oom dikwels genoeg gezegd: "Pas op voor die dorpsvrienden"; maar hij wou niet luisteren, en nu hebben die dorpsvrienden "Bond" een pil ingegeven.

"Die pil is gemaakt van Engelse Craft, Hollandse Jan Salie en Afrikaanse onnozele onverschilligheid. De arme hond is geheel lam in zijn achterlijf; zijn blaffen is al te snaaks, één ogenblik blaft hij als *Boel*, en dan weer als "Bond." Zijn stem is het meest veranderd.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

"Gelukkig heb ik in tijds een klein hondje van die soort gekregen, dat ik nu groot maak om als "Bond" dood is voor oom te geven. Hij zal dan zeker veel beter oppassen." (*P.* 23 Apr. '86).

DIE PIRAMIDE OMGEKEER.

Eindelik, in 1898 het Ds. Du Toit die Bond verlaat, nadat op die Kongres te Worcester 'n besluit aangenome werd, wat die Bonds-piramide, naar die mening van Ds. Du Toit, omgekeer het, kop naar onder.

Hij seg in sijn verantwoording: "De Bond was een echt demokratiese organisatie, werkende van beneden naar boven, rustende op een brede basis en uitlopende in één spits; beginnende met wijksbesturen en vandaar opklimmende door distriktsbesturen en Provinsiale Besturen, kulminerende in het Centraal Bestuur. Lang zocht het oude autokratiese zuurdesem der B. B. Vereniging de overhand te krijgen in de verenigde organisatie."

Eindelik is het gebeurd, seg Ds. Du Toit. Hij geef hierdie beskrijwing van hoe die gewraakte artikels aangeneem is :—

"Sedert 1891 was schrijver dezes steeds lid van de Kommissie van Toezicht samen met de heren Hofmeyr en De Waal, en de gewoonte was steeds dat de heer Hofmeyr en schrijver dezes als naast bij elkaar wonende, het jaarverslag van de Kommissie opstelde en dan naar de heer [N. F., nu Sir Frederik] De Waal ter goedkeuring verwees. Dit jaar kwam de heer De Waal echter vooraf naar de Kaap, hij en de heer Hofmeyr schreven het verslag, zonder dat schrijver dezes er iets van wist, en midden in de drukke zittingen van het Kongres legde de heer De Waal aan schrijver dezes het verslag voor met verzoek het te tekenen daar hij het des namiddags aan de orde wilde stellen. Een vluchtige blik was echter genoeg om schrijver dezes te doen besluiten zijn naam onder dat stuk niet te plaatsen, maar een Minderheids-Rapport als protest daartegen in te leveren. In dat *rapport* toch werd aanbevolen twee nieuwe artikelen in de Provinciale Konstitutie van de Bond voor de Kaapkolonie te voegen, waardoor de grondzuilen van de Bond geheel werden omvergehaald en de pyramide op haar spits werd omgekeerd. Deze nieuwe bepalingen zijn als volgt:

"1. Als een nieuw Artikel IX:—"Wanneer het Provinciaal Bestuur de overtuiging erlangt, dat de Bond en Boeren Vereniging in een of meer wijken of distrikten is geraakt onder invloed die nadelig is voor of vijandig tegen de organisatie, zal het de Bond en Boerenvereniging in zodanige wijk of wijken, distrikt of distrikten, per resolutie mogen ontbinden, de baten latende ter beschikking van de alsdan in functie zijnde bestuursleden, en zal het stappen mogen nemen om de Bond en Boerenvereniging in zodanige wijk of wijken, distrikt of distrikten op meer gezonde grondslag te reorganiseeren."

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

"II. Als bijvoegsel bij Art. XV *g*:—" Zij zal tevens mogen weigeren om iemand die onder Artikel X of XI is gekozen, als Bondskandidaat aan te kondigen, en Artikel XIV in zijn voordeel toe te passen, indien zij meent dat zij door zodanige weigering handelt in de geest van trouwe Bondsmannen en Bondsbelangen bevordert."

"Daartegen bracht schrijver dezes de volgende bezwaren in:

"4. Tegen het voorgestelde nieuw Artikel IX heeft de ondergetekende bezwaar te delen in de aanbeveling, om de volgende redenen:—

(*a*) Dat zij niet valt binnen de jurisdiktie van de Kommissie van Toezicht en het dus buiten haar bevoegdheid ligt zulk een aanbeveling te doen; want dan zou zij enige invulling in de Kon stitutie kunnen aanbevelen terwijl zij tot heden zich steeds heeft bepaald tot aanbeveling van wijzigingen haar roeping rakende, waarop het geval geen uitzondering maakt toen haar in 1895 spesiaal werd opgedragen als Kommissie van Revisie de gewenste veranderingen te redigeren;

(*b*) Dat zulke ingrijpende veranderingen in de Konstitutie niet in allerijl behoren te worden doorgedreven met de behandeling van een kommissie-rapport dat niet eens gedrukt voor de aandacht der Kongresleden was, maar behoorlik voor de aandacht van de differente besturen behoren te worden gebracht, gelijk besloten werd op de Provinsiale Vergadering van 1894 vóor de jongste herziening der Konstitutie, op voordracht van onze Kommissie of in elk geval als beschrijvingspunt tijdig voor de aandacht gebracht moeten zijn; en

(*c*) Dat het voorgesteld nieuw artikel bovendien in strijd is met erkende Bondsbeginselen en een zeer gevaarlike strekking heeft, daar alsdan te eniger tijd de meerderheid eigenmachtig de minderheid zou kunnen onderdrukken, want er is hier geen sprake van de overtreding van Bondsregelen of besluiten, maar alleen van een onbestemde "overtuiging dat een of meer besturen geraakt zijn onder invloed die nadelig is voor of vijandig tegen de organisatie."

5. Om de twee laatstgenoemde redenen (onder *b* en *c*) heeft de ondergetekende ook bezwaar deel te nemen aan de aanbeveling tot de voorgestelde invoeging in Artikel XV, en bovendien omdat zulk een bepaling aan de Kommissie van Toezicht een te grote macht in handen geeft temeer daar er geen hoger beroep is van haar besluiten." (*P.* 30 Aug. 1900.)

Die vraag kan gedaan word of dit nie goed was om maar in die Bond te blij nie, om wat verkeerd is weer reg te maak. Op die punt verantwoord Ds. Du Toit hom aldus in sijn stuk: "Waarom ik de Bond verliet?"

„Maar nu werd ons nog de bedenking geopperd. Toegestemd dat deze invoegingen fouten waren, maar waarom dan niet liever getracht die fouten te herstellen dan de Bond daarom te verlaten? Art. 23 toch bepaalt dat wijzigingen der Konstitusie "die ter eerst-

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

volgende vergadering (van het Provinsiaal Bestuur) blijken te zijn afgekeurd door de volstrekte meerderheid der Distriks- of Wijksbesturen zullen ophouden kracht van wet te hebben." Waarom u niet daarvan bediend, vraagt men, en een beroep gedaan op de verschillende Distrikts- en Wijksbesturen om deze invoegingen af te keuren? Wij hebben zulk een stap rijpelik overwogen, doch daarvan afgezien om de volgende redenen :—

„1) Vooreerst was er toch geen kans dat de meerderheid van besturen hun eigen afgevaardigden zouden censureeren door deze wijzigingen af te keuren waarvoor zij gestemd hadden.

„2) Maar al zou daartoe kans bestaan, dan nog zou zulk een stap onberaden geweest zijn, want a) vóór de volgende Provinsiale Vergadering bijeenkomt moest de algemene elektie plaatsvinden, zodat wij dan de put zouden dempen nadat het kalf verdronken is, en b) door zulk een algemeen beroep te doen op alle besturen zouden we slechts op ons het verwijt laden verdeeldheid te zaaien in de Bond in een tijd waarop eenstemmigheid vooral onontbeerlik was.

„Neen, liever volgden we het voorbeeld van Abraham en lieten aan minder aanspraakhebbenden hun keuze, en van de ware moeder voor Salomo's rechterstoel die liever haar kind afstond dan het te laten doorsnijden, al moeten we dan ook als David met weinige trouwe volgelingen barrevoets en wenende vluchten uit onze wettige erve voor een Absalom die door "naar het hart des volks te spreken" de menigte achter zich lokt, in de overtuiging dat deze ballingschap slechts tijdelik is, dat we daardoor alleen het waarachtig belang van land en volk behartigen, en dat het hart des volks weder zal terugkeren van zijn tijdelike afdoling. Mocht het zijn met vrede en zonder wraakoefening van Hem die aller harten kent en aller daden weegt!"

Hiermee eindig ons ons stuk oor die Bond. Ons weet dat dit baing inkompleet is, en dat veral die laaste gedeelte meer uitvoerige bespreking vereis, want wat in die later tijd gebeur het staan weer in verband met die botsinge oor die Rhodes-politiek. Maar so'n bespreking en beoordeling pas nie in ons bestek nie. Daarom gee ons net in kort die loop van sake sover dit die persoon van Ds. Du Toit raak. Origens verwijs ons die leser naar die hoofstuk: "Latere Lewenstijd," waarin die Rhodes-kwessie behandel word.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

HOOFSTUK IX.

'N PROGRAM VAN BEGINSELS EN DIE EIE-VLAG-KWESSIE.

Van die begin af het Ds. Du Toit daarop aangedring, dat die Afrikaner 'n eie politieke geloofsbelijdenis moet hê. Daaromtrent spreek hij sig uit in hierdie brief, gerig aan die "Patriot" :—

EEN STAATKUNDIG PROGRAM.

" Mijnheer de Redakteur,—Gelieve nevensgaand Program van Beginselen in uw blad op te nemen en zodoende voor de aandacht te brengen van het publiek en vooral van de aanstaande politieke Vergadering die gehouden zal worden te Graaff-Reinet op de eerste Maart aanstaande.

Reeds lang heb ik gevoeld, dat een eerste behoefte tot de vorming onzer staatkundige partijen en afbakening onzer politieke verhoudingen is een nauwkeurig omschreven Program van Beginselen.

Zulk een Program vast te stellen is natuurlik niet het werk van één man of van één dag. Verre zij het van ons, ons zelve enig gezag hierin aan te matigen of ons zelve als wetgever op te werpen. Wat wij geven is slechts een *proeve* ter bespreking. En daartoe hebben wij het Program der antirevolutinaire of christelik-historiese partij in Nederland overgenomen, gewijzigd naar onze omstandigheden, daar dat op zulk een bekwame wijze is opgesteld, en de grondtoon van ons volkskarakter veel overeenkomst heeft met dat van het Nederlandse volk.

Wat wij gaarne zouden zien is dat deze proeve worde gelezen en besproken in onze staatkundige kringen ; dat de komites van Afrikaner Bond en B. B. Vereniging ze behartigen ; dat zij op de Vergadering te Graaff-Reinet worde overwogen ; dat men ze wijzige, verandere, verwerpe en een ander in de plaats opstelle zo men wil ; in één woord, dat onze Afrikaner partij overeenkome in een duidelik uitgesproken Program van staatkundige beginselen, zodat vriend en vijand wete wat zij wil, en er geen reden tot misverstand overblijve.

De wenselikheid van de zaak voor de aandaeht van het publiek te brengen en bespreking uit te lokken is hoofddoel van

Uw dw. dienaar,

S. J. DU TOIT.

Ventersburg (Kaapkolonie),
11 Feb. 1882. (*P.* 3 Maart '82).

Omdat die Program so énig is in sijn soort, en, naar ons hoop, nog toekoms-betekenis het, word dit hier in sijn geheel afgedruk.

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

PROGRAM VAN BEGINSELEN VAN DE AFRIKANER BOND.

I.—De Afrikaander Bond vertegenwoordigt in Zuid Afrika de grondtoon van ons Volkskarakter, gelijk dit gevormd werd door overplanting en ontwikkeling van een kolonisatie van Europeanen, voornamelik Hollanders en Hugenoten, op Afrikaanse bodem; en wenst dit overeenkomstig onze tegenwoordige volkstoestand, in een vorm die aan de behoeften van onze tijd voldoet, te ontwikkelen.

II.—Noch in de volkswil noch in de wet, maar alleen in God vindt hij de bron van het soeverein gezag, en verwerpt mitsdien enerzijds het beginsel van een wetteloze volks-soevereiniteit en anderzijds alle wederrechtelike vreemde overheersing, terwijl hij erkent in de Kaapkolonie en Natal de Britse Soevereiniteit van Godswege langs historiese weg geworden, en in de Oranje Vrijstaat en de Zuid Afrikaanse Republiek de Republiekeinse Staatsvorm als onder de leiding Gods in onze geschiedenis geworteld, door de Uitgeweken Boeren tot ontwikkeling gebracht, door Britse Traktaten erkend, en door de Grondwet van beide Republieken als zodanig bevestigd.

III.—Ook op staatkundig terrein belijdt hij de eeuwige beginselen van Gods Woord; zo evenwel dat het staatsgezag noch rechtstreeks door de uitspraak van enige kerk, maar alleen in de konscientie van de overheidspersonen, aan de ordinantiën Gods gebonden zij.

IV.—De overheid, zo leert hij, is als dienaresse Gods, in een Christelike en dus niet-godsdienstloze natie, gehouden tot verheerliking van Gods naam en behoort diensvolgens *a.* uit bestuur en wetgeving alles te verwijderen, wat de vrije invloed van het Evangelie op ons volksleven belemmert; *b.* zichzelve als daartoe in volstrekte zin onbevoegd, te onthouden van elke rechtstreekse bemoeiing met de geestelike ontwikkeling van de natie; *c.* alle kerkgenootschappen of godsdienstige verenigingen, en voorts alle burgers, onverschillig welke hun denkwijze aangaande de eeuwige dingen zij, te behandelen op voet van gelijkheid; en *d.* in de konscientie, voor zover die het vermoeden van achtbaarheid niet mist, een grens te erkennen voor haar macht.

V.—Hij belijdt dat de overheid regeert bij de gratie Gods, en, hieraan haar regeringsmacht ontlenende, het recht heeft de eed te vragen; en, ter vrijlating van de dag des Heeren, en alzo mede in 's volks belang, onder

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

regeling van een behoorlike Zondagswet, zowel zelve zoveel doenlik in al haar vertakkingen op die dag behoort te rusten, als in haar konsessien aan maatschappijen van vervoer gehele of gedeeltelike stilstand van zaken voor die dag heeft te bedingen.

VI.—Op zichzelf geen enkele Staatsvorm de enig bruikbare keurende, en de alsnu bestaande vormen erkennende (II), zo meent hij toch, dat *het einddoel* onzer nationale ontwikkeling zijn moet, een verenigd Zuid Afrika, onder eigen vlag.

VII.—De bestaande konstitutiën van de Kaapkolonie en van Natal, en de Grondwetten van de Oranje Vrijstaat en de Z. A. Republiek aanvaardt hij als uitgangspunt om langs wettige weg, door hervorming van bestaande instellingen, tot dat einddoel te geraken.

VIII.—Hij verlangt daartoe bevestiging van de rechtmatige volksinvloed, die, krachtens de zedelike band tussen kiezers en gekozenen, door de respektieve Wetgevingen naar eis van onze historie, op het staatsgezag wordt uitgeoefend.

IX.—Hij wil dat de autonomie van de verschillende distrikten voor zover deze niet strijdt met de eisen van de staatseenheid en de rechten van de enkele personen niet onbeschermd laat, worde geëerbiedigd, of waar zij verkort is, door desentralisatie worde hersteld.

X.—Om de grondbezitters het hun toekomend recht te verzekeren als de meest belanghebbenden en grootste belastingschuldigen, om vreemde fortuinzoekers uit het regeringskasteel te weren, en om de zedeloze omkoperij van het belangeloos gepeupel te voorkomen, eist hij hervorming van het bestaand kiesstelsel, en in de eerste plaats verhoging van kiesrecht in de Kaapkolonie.

XI.—Hij wil dat de staat (voor zover ontstentenis van veerkracht bij de burgerij hiertoe niet noodzaakt) het beginsel late varen, alsof de overheid geroepen zou zijn om van harentwege onderwijs te doen geven; voorkome dat de overheidscholen, voor zover nodig tot propaganda van godsdienstige of tegen de godsdienst gekeerde begrippen misbruikt worden; en alzo ook inzake van onderwijs aan alle burgers, onverschillig welke hun godsdienstige of paedagogiese zienswijze zij, gelijke rechten gunne.

XII.—Van de soeverein wil hij, dat door een onafhankelike rechtspraak, die onder ieders bereik valle

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

en in verband sta met het zedelik rechtsbesef van de natie, volgens wetten die op de eeuwige rechtsbeginselen rusten, ten 1ste beslissing uitga voor alle geschillen van partijen, zowel van burgerrechtelike als van administratieve aard: ten 2de vonnis kome tegen een iegelik, die zich vergrijpt aan de gemene orde van de dingen; en ten 3de voltrekking van straf aan de gevonniste volge, niet slechts om de maatschappij te beschermen of de overtreder te beteren, maar allereerst tot herstel van de geschonden gerechtigheid. Desnoods door de doodstraf, waartoe het recht in beginsel aan de overheid toekomt.

XIII.—Op de overheid, zo oordeelt hij, rust de plicht om te waken voor de publieke eerbaarheid op de weg en in publieke plaatsen; de gelegenheid tot het gebruik van sterke drank te beperken; de uitstal te verbieden van onzedelike boek-, plaat- en prentwerken; verleiding van minderjarigen tot onzedelike daden strafbaar te stellen, en met de hoererij op generlei wijze noch preventief, noch beschermend, en derhalve anders dan werend, in aanraking te treden. Onder dien verstande echter dat ze zich bij elke maatregel die uit deze verplichting voortvloeit, stiptelik verre houde van wat tot het terrein van het huiselike leven behoort.

XIV.—In het belang van de openbare gezondheid acht hij, dat de overheid te waken heeft tegen vervalsing van levensmiddelen; tegen verontreiniging van de publieke weg en tegen vergiftiging van de dampkring of het water; zorg heeft te dragen voor zindelijkheid in haar eigen huishouding; en een eerbare begrafenis van de lijken; en voorts bij het zich vertonen van besmettelike ziekten (behoudens de vrije beschikking van een iegelik over zijn eigen lichaam en zijn eigen konscientie) al zulke maatregelen heeft te nemen, als strekken kunnen en onmisbaar zijn om te voorkomen, dat iemand onwillens of onwetens, met de smetstof van deze ziekten in een voor hem gevaarlike aanraking zou treden.

XV.—Hij wenst dat bij het financieel beheer van de staat de verhouding tussen overheid en burgers niet die van verdrag, maar een zedelik organiese zij, en dat het evenwicht tussen ontvangsten en uitgaven geregeld worde niet door drukkende vermeerdering van de lasten der natie noch door bezuiniging op het nodige, maar door beperking van staatsbemoeiing; en dat voorts ons belastingstelsel hervormd worde in die zin

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

dat de ontwikkeling van het volksleven minder schade lijde, de hoge opbrengst van de middelen niet enige maatstaf, de druk minder ongelijkmatig zij; en de kosten van stemming afnemen.

XVI.—Kracht tot handhaving van onze nationale zelfstandigheid zoekt hij in de erkenning, handhaving en beoefening van onze landstaal; in het onderwijzen van onze verachterde boerenbevolking; in de bevordering van kennis onzer historie; in de opkweking van vrijheidszin en patriotisme bij onze bevolking, vooral bij de jeugd; en voorts in een doeltreffende Burgerwet, die in de Burgerij de eigenlike strijdkracht van het land erkent en ontwikkelt.

XVII.—Hij erkent de noodzakelikheid om ook door middel van onze wetgeving, beter dan tans, er toe mede te werken, dat de verhouding tussen heren en dienstboden zoveel doenlik beantwoorde aan de eisen van Gods Woord en een gezonde Staathuishoudkunde.

XVIII.—Uitgaande van de overtuiging dat de verwikkelingen in onze Inboorlingenkwestiën grotendeels haar ontstaan verschuldigd zijn aan een onbetamelike inmenging van de Britse Rijksregering, en dat de enige Inboorlingenpolitiek die ooit beantwoorden zal geregeld zal moeten worden door plaatselike regeringen in Zuid Afrika, in onderlinge overeenstemming, en onder leiding van staatkundige staatslieden, eist hij een zelfstandige en onderling overeenstemmende Inboorlingenpolitiek, gegrond op recht en gerechtigheid, en daartoe rekening houdende met de van God gestelde en in de maatschappij erkende rangen en standen.

XIX.—Hij verklaart, dat het de staat niet toekomt, zich met de inwendige aangelegenheden van de kerkgenootschappen in te laten.

XX.—Dat hij, om deze beginselen ingang te doen vinden als zelfstandige partij optreedt; zich bij geen andere partij laat indelen; en slechts dan samenwerking met andere partijen aanvaardt, indien die door een vooraf wel omschreven program met ongekrenkt behoud van zijn beginselen, kan worden verkregen. Reden waarom hij gemeenlik met een eigen kandidatuur aan de staatkundige verkiezingen deelneemt.

VERKLARING.

Maar Ds. Du Toit het dit nie gelaat bij 'n bewerking van Dr. Kuyper se Program nie. Hij het in 1883 'n boekie (groot 126 bls.) geskrijwe, waarin

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

al die punte op bekwame, en waar nodig, op selfstandige wijse toegelig word.

Vereers word gewijs op die *noodsakelikheid* van 'n Program. Die voorbeeld van die Kerk word gebruik om dit duidelik te maak. 'n Kerk het nie net nodig 'n Kerkorde nie, maar in die eerste plaas 'n Geloofsbelijdenis. So kan die Bond ook nie tevrede wees met 'n Konstitusie nie, maar moet sijn fondament soek in 'n vaste Program van staatkundige beginsels.

Laat ons hier als proewe oorneem die toeligting bij enige artikels. B.v. bij art. II.:—

"Volkomen in overeenstemming dus met het neergelegd beginsel erkennen wij in ons land, voor het tegenwoordige:

a In de Kaapkolonie en Natal *de Britse Soevereiniteit*, als van Godswege langs historiese weg geworden; en

b. In de Oranje Vrystaat en de Zuid Afrikaanse Republiek *de republikeinse staatsvorm*, als onder de leiding Gods in onze geschiedenis geworteld, door de uitgeweken Boeren tot ontwikkeling gebracht, door Britse Traktaten erkend, en door de Grondwet van beide Republieken als zodanig bevestigd.

Elke poging van een partij om in de Kaapkolonie of Natal, eigenmachtig en eigenwillig, de Britse vlag neêr te halen, staan wij dus tegen als opstand en rebellie tegen het wettig gezag, en in strijd met Gods Woord (o.a. Rom. 13 : 1).

Evenzeer beschouwden wij het als een daad van rebellie en opstand tegen de wettige regering toen sommige burgers van de Zuid Afrikaanse Republiek per petitie het Britse gezag inriepen; en een zondigen tegen het soeverein gezag van het land toen een Britse Kommissaris uit naam van de Koningin van Engeland de Transvaal wederrechtelik annekseerde.

Maar hier komt de bedenking: zou de Vrystaat en Transvaal dan nooit op wettige wijze onder Brits bestuur kunnen komen? Of, zullen de Kaapkolonie en Natal dan altijd onder Engels gezag blijven, en nimmer, als vrije Republieken, samen met Vrijstaat en Transvaal, een Verenigd Zuid Afrika kunnen vormen, onder eigen vlag?

Dit punt dient nader besproken te worden onder Art VI. Voor het tegenwoordige antwoorden wij slechts: het goddelik albestuur kan te eniger tijd het soeverein gezag in elk van deze Koloniën of Republieken in andere handen overgeven, op velerlei wijze en door velerlei middelen. Had God het bijv. toegelaten dat Engelands overmacht onze Transvaalse vrijheidshelden verpletterde, dan ware natuurlik het Brits gezag in Transvaal gevestigd, krachtens de wet van verovering. Of veronderstel die vrijheidsoorlog had zich, onder het Godsbestuur, uitgebreid over geheel Zuid Afrika, dan kon hij geëindigd zijn of in de vrijmaking van heel ons land, gelijk de Verenigde Staten van Amerika, of in de algehele onderwerping van deze Zuidhoek, zo dat hier geen vrije Republiek meer besta. Of waarom zou er geen verandering kunnen plaats vinden geheel langs Konstitutionele weg? Waarom zou Zuid Afrika, daartoe rijp zijnde, niet van Engeland kunnen verkrijgen dat het, vrijwillig en zonder bloed-

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

vergieten, zijn vlag wegnam, ten einde een algemene Konfederatie onder eigen vlag niet langer in de weg te staan, terwijl aan Groot Brittanje zekere rechten op de zeehavens in deze landen gewaarborgd worden?

Waartegen wij ons te wachten hebben is slechts dat wij niet eigenmachtig en eigenwillig, tegen de bestaande machten, en mitsdien tegen God zelf, die deze machten verordende en in stand houdt, in verzet komen; maar, naar ons geweten, het Godsbestuur volgende, onze plicht trouw behartigen."

Onder art. VI waarheen bowe verwijs werd lees ons dan als volg :—

"Wij hebben reeds verklaard, dat wij geen van beide staats*vormen* (koninkrijk of republiek) op zich zelf de enig bruikbare keuren; dat wij elke roekeloze poging om eigenmachtig en eigenwillig enig bestaand gezag omver te werpen, veroordelen als rebellie.

En toch, wanneer met het oog op de toekomstige vereniging van de verschillende Staten en Koloniën van Zuid Afrika waarop alles schijnt henen te wijzen, de vraag aan de orde komt; welke regeringsvorm wij alsdan zouden verkiezen, dan zeggen we met Calvyn, dat ook ons de voorkeur aan de republiek schijnt toe te komen, " wijl, om der zonde wille, in veler handen het gezag veiliger is te achten dan in die van een enkele persoon."

Maar wij hebben bovendien nog meerdere redenen voor deze keuze. Als daar zijn :—

a. De republiekeinse regeringsvorm is geworteld in onze volkshistorie. Elke poging tot afwerping van een vreemd juk, en tot ontwikkeling van een eigen nationaliteit, liep uit op de stichting van een *republiek.* Denk aan de "voortrekkers" en de republieken door hen gesticht in Natal, Vrijstaat en Transvaal. Daarentegen ondervonden wij van de Britse *monarchie* steeds onderdrukking van onze nationaliteit, terugzetting van alle waarachtige volksontwikkeling, opoffering van onze Koloniale belangen aan de belangen van de rijksregering. Zo staat in onze ervaring de monarchie gelijk met onderdrukking en vreemde overheersing; en de republiek met eigen nationale ontwikkeling en waarachtige vrijheid.

b. De Republiek komt het best overeen met onze Volksaard. Wij zijn een vrijheidlievend volk. En toch de nuchtere Hollandse geest, die nog steeds in ons voortleeft, gepaard met de beteugelende invloed van de Calvinistiese leer door ons algemeen beleden biedt genoegzame waarborg tegen de bandeloze vrijheid van de demokratie. En de ondervinding toont duidelik in de Oranje Vrijstaat en de Z. A. Republiek, hoe volkomen de republikeinse staatsvorm met onze volksaard overeenkomt.

c. Maar eigenlik is ook de *Republiek de enig denkbare staats vorm voor een Verenigd Zuid Afrika.* Wat toch anders? Eigen vorsten-telgen hebben wij niet om op de troon te plaatsen, al zouden wij zulks ook wensen. Uit een Europees vorstenhuis een regent voor ons te kiezen,—zo iets behoeft slechts genoemd te worden om de tegenzin van de ganse natie op te wekken. Neen,

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

wanneer wij ons een Verenigd Zuid Afrika voorstellen, dan denken wij aan een Republiek en niets anders ; hetzij een Republiek onder een President als de Verenigde Staten van Amerika, of met een Bondsraad als in Zwitserland."

Dog dis ondoenlik meer uit die verklaring van die Program aan te haal. Dis nog verkrijgbaar bij die Paarlse Drukkerij en kan gerus deur onse politieke leiers bestudeer word. Wat daarin staan sal nie maklik verouder nie. Hoe nuw klink bijv. in onse oredaardie "opoffering van onse koloniale belange aan die belange van die rijksregering!"

GESKIEDENIS VAN DIE PROGRAM.

En wat het van die Program geword?

'n Mens sou sê dat, gereken die Calvinistiese grondtype van ons volk, die aanneming daarvan, altans van die hoofbeginsels, g'n swarigheid sou opgelewer het nie.

Maar so was dit nie. Hoor bietjie wat die "Patriot" ons aangaande die geskiedenis van die Program vertel :—

"Di lesers ken di geskiedenis van di Program.

In begin van 1882 deur Ds. S. J. du Toit gepubliseerd en an di Graaff-Reinetse Kongres voorgeleg, werd dit verwese na di Cradockse Kongres wat in September dieselfde jaar sou gehou worde en gehou is.

Al wat ons in di offisielle notule van laasgemelde Kongres daaromtrent vind is: "Het eerste beschrijvingspunt is nu ter tafel en wordt ingeleid door het lid van Hanover. Na een korte diskussie besloot de vergadering, op voorstel van de heer Theron, gesekondeerd door de heer S. Vorster, dat dit beschrijvingspunt uitgesteld worde tot morgenavond." In di verdere notule kan ons ni vinde dat di "morgenavond" vir di Program angebroke is ni.

Op Richmond (1883) werd na di aneensluiting van Bond en Vereniging di vollende besluit genome: "Deze vergadering beveelt aan, dat het bedoelde Program van Beginselen naar de differente Takken van de aaneengesloten Bond en Vereniging worde verwezen, om bij onze eerstvolgende Provinsiale Vergadering hun gevoelen desaangaande in te leveren."

In Maart 1884 werd op Graaff-Reinet, na 'n lange en warme diskussi, omtrent di Program beslote: "Dat de vergadering gelet hebbende op het feit dat verreweg de grote meerderheid van de Takken het Programma nog niet in overweging heeft genomen, hoewel het reeds tweemalen moest overstaan, welk verzuim

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

de vergadering bij dezen betreurt, zo besluit zij hetzelve weder uit te stellen tot een volgende Provinciale Vergadering, verwijzende hetzelve weder naar de verschillende Takken, om daarover alsdan rapport uit te brengen."

En op di laaste Provinsiale Vergadering (1885) was di besluit van di grote meerderheid : "Deze vergadering spreekt haar gevoelen uit dat een Program van Beginselen voor de eenheid en soliditeit van deze Vereniging uiterst noodzakelik is, doch heeft bezwaren om het Program van Beginselen, tans voor deze vergadering, aan te nemen, en besluit een Kommissie aan te stellen, bestaande uit de heren J. H. Hofmeijr, Jr., D. F. du Toit, Dr. Hoffman en de voorsteller (C. W. de la Harpe), om een Program te ontwerpen en ter goedkeuring op de volgende Provinsiale Vergadering in te dienen."

Dit is tog in di dri jare tyd 'n heel klein bitji gevorderd.

Deur di anname van di voorstel is dan eindelik

1) Di noodsakelikheid van 'n Program van Beginsels vir di eenheid en di vastheid van di Bond uitgesproke;

2) di Program deur Ds. Du Toit bewerk en deur verskeie Bonds Takke angenome, verworpe, en

3) 'n Kommissi benoemd om 'n nuwe Program op te stel en by di vollende Provinsiale Vergadering in te dien."—(*P.* 1 Mei, '85.)

Die "Tolk" van 10 Apr. '85, deel hierdie biesonderhede mee ten opsigte van die Kongres van die jaar:

Met de aanname van dit voorstel is toch eindelik :

1) de wenselikheid en noodzakelikheid van een Program van Beginselen voor de Bond uitgesproken; maar

2) dat, door Ds. S. J. du Toit bewerkt, en door verscheidene Takken van de Bond aangenomen, verworpen, en

3) een Kommissie benoemd om een nieuw Program te ontwerpen en op de volgende Provinciale Vergadering in te dienen.

Over het eerste punt hebben wij reden om ons te verblijden. Meer behoeven wij er niet van te zeggen.

Het tweede punt betreuren wij,

a. Omdat men het Program verwerpt op grond van bezwaren, die men niet aanwijst. Zodanige aanwijzigingen konden dan beoordeeld worden of ze de verwerping rechtvaardigen of niet, en konden tevens als richtsnoer dienen bij het ontwerpen van een nieuw Program. Wie verzekert nu dat een nieuw Program niet diezelfde bezwaren zal inhouden?

b. Omdat men het verworpen heeft zonder inachtneming van het gevoelen van de differente Takken, waarheen het herhaalde malen was verwezen, en die er over gerapporteerd heb

ben. Zullen die Takken er in berusten, dat hun gevoelen op dergelijke wijze wordt geminacht? Wij zullen zien.

Ook tegen het derde punt hebben wij onze bezwaren:

Wij zullen veronderstellen dat de tans benoemde Kommissie de haar opgedragen taak aanvaardt, en op de volgende Provinciale Vergadering haar Koncept indient,—hoe ver is men dan gevorderd? Behalve de erkenning dat een Program noodzakelik is, staat men in dit opzicht dan in 1886, net waar men stond toen het Koncept van Ds. Du Toit in 1882 aan het Kongres te Graaff-Reinet is voorgelegd.

Het Provinciaal Bestuur zal wellicht de tijd niet hebben om het Koncept artikel na artikel te overwegen. En deed het dit, dan kan het Provinciaal Bestuur niet als Wetgevend lichaam een Program aan de Takken voorschrijven. Het Koncept zal dan, ter goed- of afkeuring aan de Takken moeten voorgelegd. Vindt het bijval, dan kan dit in 1887 aan de Provinciale Vergadering worden gerapporteerd.

Zelfs dan kan het door de Provinciale Vergadering nog niet finaal worden vastgesteld. Immers zulk een Program is voor de gehele Bond, niet slechts voor de Koloniale afdeling er van. Door het Provinciaal Bestuur aangenomen zal het naar het Centraal Bestuur moeten verwezen worden.

Neemt aan dat het Centraal Bestuur nog in hetzelfde jaar bijeenkomt, maar—hetgeen zeer waarschijnlik is—belangrijke wijzigingen in het Koncept voorstelt. Dan moet hij opnieuw aan de takken voorgelegd worden. En gaat alles heel voorspoedig, dan hebben wij het vooruitzicht om reeds ten jare 1888 een Program van Beginselen voor de Bond vastgesteld te krijgen.

Is dat geen spotten met het eerste gedeelte van het aangenomen besluit, dat een Program voor de eenheid en soliditeit van de Bond *hoogst noodzakelik is*?

Onzes inziens had men beter gedaan met het voorstel Goosen

"Deze vergadering acht een Program van Beginselen nodig voor onze organisatie en besluit dat door Ds. S. J. du Toit daartoe opgesteld aan te nemen met weglating van de woorden 'onder eigen vlag,' verdere wijzigingen er van aan het Centraal Bestuur overlatende"

aan te nemen. Of men had het voorstel van Rooy

"Het Provinciaal Bestuur acht een Program van Beginselen nodig"

met dat van de Sekretaris

"Aangezien het Program van Beginselen een Program is voor de Bond in Zuid Afrika en niet voor de Kolonie alleen, besluit deze vergadering het in handen van de Centrale vergadering te laten, met terugwijzing naar de takken voor rapport" kunnen aannemen. Komt dan het Centraal Bestuur, op voorstel van de Transvaalse afdeling van de Bond, nog deze maand, of ten minste dit jaar, bijeen, dan kan het Koncept, als door dat Bestuur gewijzigd, dadelik naar de Takken worden verwezen om bij de volgende Provinciale vergaderingen er over te rapporteren. Dan hadden wij het vooruitzicht reeds volgend jaar een

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Program van Beginselen, zo "hoogst noodzakelik" voor de "eenheid en soliditeit" van de Bond, vastgesteld te krijgen. Nu is de zaak op de lange baan geschoven, en wel op een wijze, die ons niet erg berekend schijnt om de eenheid en soliditeit van de Bond te bevorderen, en allerminst om de Takken te overtuigen dat men doordrongen was van de noodzakelikheid van een Programma."

VANWAAR DIE TEENSTAND?

Op die Kongres van '85 het die opposisie nie onverwags gekom nie. Die Kaapstadse Bondstak het kort te vore op voorstel van Clemens de Wet, gesekondeerd deur Dr. Van Oordt beslote: "Deze verg. is van gevoelen dat de Bond door het Programma van Beginselen aan te nemen vele mannen van zich zou afstoten en zich groteliks verzwakken in plaats van te versterken, waarom gezegd Program niet als deel van of bijlage tot onze Konstitutie behoort te worden aangenomen." (*P.* 16 Jan. '85.)

Die Distriksbestuur van Willowmore had als beskrijwingspunt opgesonde :—

"Dit Distriktsbestuur is van gevoelen dat het Programma van Beginselen *niet* aangenomen behoort te worden, daar het het als onnodig acht voor de vooruitgang en welvaart van de Bond doch integendeel meent dat het zal strekken om de Bond te verzwakken doordat vele leden de Bond er door zouden verlaten; en verder omdat de bepaling omtrent een eigen vlag er in vervat aanleiding zou geven tot de verdenking dat de Bond tot doel zou hebben de Engelse vlag die ons tans beschermt te verwerpen." (*P.* 23 Jan., '85).

Op die laaste beswaar antwoord Ds. Du Toit uit Pretoria als volg :—

1.—Deze verklaring wordt gedaan behoudens de erkenning, "dat wij geen enkele staatsvorm op zich zelf de enig bruikbare keuren, en de alsnu bestaande vormen erkennen", (naar Art. II); er is dus slechts sprake van "*het einddoel* onzer nationale ontwikkeling," zonder te bepalen *wanneer* of *hoe* wij dat einddoel bereiken moeten.

2.—Ook hier, gelijk op elk ander punt, staat de weg tot wijziging open, indien men het wil. Men kan die 3 gehate woordjes weglaten, of men kan er wat anders voor in de plaats stellen. Men zou het kunnen laten lezen : "Een Verenigd Zuid Afrika *onder Brits Protektoraat*", of "*onder Britse Kustbescherming*", al naar men verkiest.

Vergun mij dit schrijven alweder te besluiten met de verklaring :—

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Overigens ben ik van gevoelen, Mannen Broeders, dat onze Afrikaander partij een duidelik omschreven Program van Beginselen hebben moet ! Wij mogen niet op losse zandgrond bouwen !

De Heere onze God zegene onze zwakke pogingen, in belang van ons land en volk !"

Daar was twee haakplekke : 1) bij die volk, wat wel goeie voelhorings had maar nog nie op hoogte was met al die biesonderhede van 'n politieke Program nie, en 2) veral bij die Hofmeyr-partij, wat van die begin af teën die "dogmatisme" van daardie Program gekant was en "los wou wees om na omstandighede en berekening te kon handel." (*P.* 1 Mei, '85.)

Die toenmalige editeur van die "Patriot" was verontwaardig. Hij sê :—

"Ds. du Toit het reeds voor dri jaar, ni slegs erken dat 'n program noodsakelik is ni, mar oek di hande an di werk geslaan en 'n konsep ontworpe. Eers nou stem di meerderheid van ons Provinsiale Vergadering voor di noodsakelikheid van 'n Program.

Is dit ni 'n klaar bewys, ja 'n openlike erkenning dat hy verder gesien het ni? Wi seg dat ni na nog een of een paar jare diselfde persone, wat eers teen, mar nou voor 'n Program gestem het, oek sal erken dat Ds. Du Toit syn konsep met geringe wysigings goed is ni?

En ni alleen verwerp hulle syn opstel ni; mar lat hom oek geheel buiten rekening by di benoeming van 'n Kommissi om 'n ander op te stel!

Farao het geweet dat di man wat hom di planne kon gé oek di geskikste persoon was om dit uit te voer. En hy had ni nodig om hom daarin te bekla ni.

Ons Provinsiaal Bestuur slaat di man in di angesig en misken hom ; hoe hulle daarby sal vaar moet di tyd leer.

Vir di teenwoordige maak ons gen anmerking op di benoemde Kommissi self ni. Wat ons persoonlik angaat is ons nog ni beslis of ons di benoeming sal anneem ni. Neem ons dit an dan gaat ons tog staan op di grondslag deur Ds. Du Toit geleg. En dan sou ons graag wil weet hoeveul en watter Takke di Program deur Ds. Du Toit opgestel in beginsel, geheel of gedeeltelik angenome, en, sedert dit in behandeling was, an di Provinsiaal Bestuur gerapporteer het." (*P.* 8 Mei '85).

'N NUWE PROGRAM.

Die editeur het woord gehou. In 1886 het hij op die Kongres 'n Program ingedien, wat in hoofsaak met die van Ds. Du Toit ooreenstem. Die belangrikste wijsiginge was: die weglating 1) van die artikel oor vrije onderwijs (seker om die aanneming van die Program te bevorder) en 2) van die woorde "onder eigen vlag".

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Daarnaas het toen verskijn die Program van mnr. J. H. Hofmeyr. Dr. Hoffman was op die Kongres nie aanwesig nie, en op 'n kommissie-vergadering (te vore gehou) kon die driemanskap dit nie eens word nie.

Die twee Programmes het toen langes mekaar gelê, maar hul verskil was groot; 'n verskil wat ons hier nie nader gaan bespreek nie, maar wat hierop neerkom, dat die Program van Ds. Du Toit opgetrokke is op die grondslag van die Calvinistiese staatkundige beginsels, terwijl die van mnr. Hofmeyr daar g'n aanspraak op maak nie.

Bij één punt moet ons egter nader die aandag bepaal. Ds. Du Toit het neergeskrijf, dat 'n Verenigde Suid-Afrika "*einddoel*" van die Bond moet wees, waarvoor mnr. Hofmeyr in die plek gestel het die woord "*eindbestemming*."

Dis twee karakteristieke woorde, omdat hul juis die verskil tussen die twee staatsmanne uitdruk. Die "Patriot" het destijds dit gesê van die twee woorde :

"As ons praat van *einddoel* dan weet ons wat ons sê en wat ons wil. Daar is niks duister in di saak ni. Ons wil dat al di state van Suid Afrika sal verenig. Ons wil dit langs konstitusionele weg, ons wil daartoe werk met al ons krag omdat ons weet, dat daarin di toekoms van ons kinders lê. Di vereniging van di state is ons meer werd dan belastings of brandsiektwet of enig ander ding. Dit is ons doel en ons beskou dat di Bond voor di doel opgerig is.

Ons wil oek di instandhouding van di Afrikaanse Nasionaliteit. Di Hollans Afrikaans element moet ni ondergaan ni; mar moet opgehou en versterk word deur alle geoorloofde middels; ons moet daarvan praat in di skool en in di huisgesin; in di kerk en op di mark, o'eral.

Ons is Gristene en ons wil Gristene bly. Geen heerskappy o'er iemand syn gewete, mar oek ni 'n staat sonder God. Skeiding van kerk en staat, mar ni 'n Atheistise staat.

Ons wil godsdienstig onderwys en daarom staat ons di vry willig beginsel op di skole voor. Di andere party, di oorspronkelike party van di Boere Vereniging, gaat van 'n ander beginsel uit. Hulle wil oek vereniging van di state, so as hulle sê, mar hulle spreek daarvan as *eindbestemming*. Hulle stel di ding net so ver as hulle mar kan. Al di andere dinge moet eers kom, en dan dit, as dit so moet wees. By ons is di vereniging hoofdoel, by hulle glad ni.... Di beste van hulle is Koloniaal, denk en werk net vir di Kolonie terwyl 'n hele party niks meer wil wees, dan 'n landbouwkundig genootskap. Politiek, hoge politiek is ons strewe. Geen politiek; mar beter wol en beter wyn is hulle doel. Ons praat ni van di verrajers, wat oek in di Bond is, di eigenlik daar net ingekom is om di Bond te vermoor." (*P.* 18 Maart '87.)

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Die Program van die gebroeders Du Toit was egter met die verskijning van die Kaapse nog nie in die vergeetboek geraak nie. Dis soos prof. Cachet in *Zwart Pilletjes* gesê het: "Het arme Program van Beginselen is net als de wandelende Jood veroordeeld tot eeuwigdurend omzwerven. Het moet nu weer bij de distriktsbesturen rondgaan. In die tussentijd moet de Bond maar zonder beginselen klaar komen". (*P.* 29 Apr. '87.)

Gevolg hiervan was 'n toestand, wat die "Patriot" aldus beskrijwe :—

Dit is egter bepaald nodig dat op di een of andere wyse 'n behoorlike konstitusi angeneem worde, of di da'e van di Bond is geteld. By mekaar kom, speeches hou, mekaar heuning om di mond te smeer is wel regte mooi, mar ge ni baing ni. A s ons di Bond so beskou, dan lyk hy net op 'n man wat kreupel is en daarom doet hy oek so min. Di gees, wat deur di Bond opgewek is, het baing gedaan, dit stem ons toe, mar di Bond mar min. Parlementslede word gekies sonder dat di Bond sig daarmee bemoei. Party takke werk regte goed, mar net as dit by di hogere besture kom, dan loop alles mis. Dit kan oek ni anders ni, so lank 'n mens eigenlik ni weet wat di beginsels van di Bond is ni; na welk doel di Bond streef; met een woord, wat di Bond wil." (*P.* 18 Mrt '87.)

Op die Kongres van 1888 werd weer 'n voorstel ingedien om die Program van die broeders Du Toit aan te neem. Mnr. D. Viljoen het daar selfs beweer, dat 'n meerderheid van distriksbesture vir die Du Toits-ontwerp is. Maar mnr. Theron het gewaarskuw en gesê dat als een van die ontwerpe aangeneem word, daar skeuring in die Bond sou kom. Die saak werd weer na die oue kommissie verwijs om die volgende jaar rapport te doen. "De heren Hofmeyr en Du Toit moesten het geheim verstaan van te geven en te nemen", het mnr. Theron gesê. (*P.* 25 Mei, '88.)

En so moes die Du Toits - Program weer swerf. hoewel dit, volgens die mening van die "Patriot" op 'n meerderheid van Bondsmanne kon reken. Hij sê :

Di verskil tussen di partye is wesenlik 'n verskil van beginsels en di dinge lat hulle ni so gemakkelik wegredeneer. Op di Provinsiale Bestuursvergadering het tot nou toe altyd di party van di Kaapstadse Tak die o'erhand gehad. Di plase waar di vergadering gehou word het daar seker ook wat mee te doen. mar ons glo vas, dat as hoof vir hoof di lede van di Bond sou gevra word, di meerderheid mees vir ons program sou wees. (*P.* 18 Mrt '87).

Digitised by the University of Pretoria, Library Services

Eindelik, in 1889, werd mnr. Hofmeyr se Program met geringe wijsigings aangeneem. Van die wijsigings noem ons twee, n.l. 1) dat die partij "*bedoel*" 'n Verenigde Suid Afrika en 2) dat rekening moet gehou word met die "*Christelike karakter*" van die volk. (*P.* 14 Maart, '89).

So eindig dan 'n episode in die strijd vir Christelike beginsels op politieke terrein—'n episode, want die verskil van daardie tijd leef nog in die boesem van ons volk voort en kom elke keer weer voor die dag.

DIE "EIGEN-VLAG" KWESSIE.

Hierdie kwessie het destijds baing stof opgejaag. Dis egter nie nodig om al te lang daarbij stil te staan nie, want dis uit reeds afgedrukte sitate duidelik, dat die "Patriot" onder die leus "Verenigd Suid Afrika onder eie vlag" g'n geweld of revolusie bedoel het nie. Langs "*konstitusionele*" weg moes die einddoel nagestreef word.

Die persoon wat met die meeste gesag oor die saak kan spreek, het ons bij ter perse gaan, die volgende meegedeel :

"Die "eie vlag" het ongetwyfeld (in myn beskouwing, toen en nou) bedoel 'n verenig (onafhankelik) Suid Afrika met 'n eie vlag Soos elke nasie syn eie taal, land, ens. het, so ook syn eie Regeringsvorm. Die hele natuur predik ontwikkeling tot selfstandigheid en onafhankelikheid. Dit leer planteryk, diereryk, waaronder jij, vir die doel, ook die mens kan tel. Die ouder voed syn kind op om hom selfstandig te maak en onafhankelik, betrekkelik natuurlik, want absolute onafhankelikheid besit God alleen. En die kind mag in oudershuis alle mogelike "vryheid" hê, maar vryheid bevredig hom nie, hij wil on afhankelik (syn eie baas) wees, selfs al sou die betrekkelike onafhankelikheid hom minder vryheid veroorloof, als hy in ouders huis had. 'n Welgeaarde ouder help syn kind tot die verkryging van sodanige onafhankelikheid. Hulle gaat dus nie met twis uitmekaar uit nie. Geen kind—als daar nie een of meer skroewe in syn bo'enste verdieping los is nie—blyf altyd in oudershuis nie So was en is naar myn beskouwing ook geen nasie gedoemd om ewig onder die voogdyskap van 'n ander nasie te staan nie, al het hy dit onder die voogdyskap ook nog so goed en geniet hy daaronder nog soveul vryheid. Ook die bande hoef nie geweldadig verbreek te worde nie. Als syn voogd dit wel meen—en hom nie net in slawerny wil hou nie—sal hy hom ook met genoege en blydskap in 'n onafhankelike posisie help en hy sal dankbaar wees dat die voogd hom sover opgevoed en gehelp het.

"Bij eie vlag het ek nie gedag an geweldadig verset nie, mar an dokumentaire vrijheid en onafhankelikheid. In werkelikheid geloof ek dat dit in Engelands voordeel sou gewees het, als

Digitised by the University of Pretoria, Library Services